This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

G
8
94
44

805,759

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN · LIBRARIES ·
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
ARTES SCIENTIA VERITAS
1817

Cvetić, M

НЕМАЊА

ИСТОРИЈСКА ДРАМА У ПЕТ ЧИНОВА

НАПИСАО

МИЛОШ ЦВЕТИЋ

(Наградила управа кр.-ср. нар. позоришта с 1000 дин.)

БЕОГРАД

у краљевско-српској државној штампарији

1887

PG
1418
.C994
N44

OH/STACKS
EXCHANGE
SERIAL/NEW LAB.
1-7-87
374-2222

Приказивано први пут у кр. ср. народном позоришту у Београду, 21 Фебруара 1887 год.

Не може се приказивати, ни на једној позорници ни ти прештампати док писац не одобри.

РЕДИТЕЉ Г. ЦВЕТИЋ

ОСОБЕ:

Радослав III, краљ српски . г. Анастасијевић
Иваниш, краљев син . . . . „ Николајевић
Драгош, велики и независни кн. з
Хума и Требиња . . . . „ Цветић Ђурђевић и Х. Динић
Завид, ... „ Станојевић
Срацимир, ... „ Павловић
Првош, } жупани, браћа.
Немања, } . . . . . „ Гавриловић и Ђурђевић
. . . . . „ Јовановић и Цветић
Мудрослав, протопоп, логотет
Немањин . . . . . „ Рајковић
Мирко, велики судија . . . . „ Божовић
Мутимир, пехарник Немањин „ Милосављевић
Голубан, штитоноша Немањин „ Динуловић
Жупан приштински . . . . . „ Х. Динић
Вој краљевих војника . . . . „ Гашпаревић
Витез Првошев . . . . . „ Илић
Отрок, после **пехарник** Немањин . . . . . „ Тодоровић
Посланик грчки . . . . . „ Станишић
Стражар . . . . . „ Банић
Сокаљник . . . . . „ Х. Динић
Краљица Бојана, жена Краља
Радослава . . . . . ћа Јовановићка.

Деспа, њена кћи . . . . . гца Нигринова
Божана, мати Немањина . . гђа Гргурова
Лепа, сестра Немањина . . . гца Поповићева
Ана, кћи Драгошева . . . . . гђа Ђорђевићка и Ђуришићева
Марија, њена пратиља . . . „ Лугумерска
Жупани, војводе, велика и мала властела. Војници : краљеви, Немањини, Првошеви, и Завидови Себри сокаљници Меропси и отроци.

Догађа се

Први чин у граду Немањином на Расини — Други чин у краљевом двору у Дукљи — Трећи чин у врту и двору Завидовом, у стоном граду Раси — Четврти чин у граду Немањином и у рашким врлетима. — Пети чин у престоној дворани краљевој у Дукљи.

Време : XII век.

ЧИН ПРВИ

ДВОРАНА У НЕМАЊИНОМ ДВОРУ У РАСИНИ. ДЕСНО У ПРВОЈ КУЛИСИ ПРОЗОР, ДО ЊЕГА У ДРУГОЈ КУЛИСИ ВРАТА. ЛЕВО У ДРУГОЈ КУЛИСИ ВРАТА У ДВОРСКУ КАПЕЛУ. ЛЕВО ДО ПРВЕ КУЛИСЕ ПОВЕЋИ СТАРИНСКИ СТО, НА ЊЕМУ НЕКОЛИКО ДЕБЕЛИХ СТАРИНСКИХ КЊИГА, ДИВИТ И ХАРТИЈА. ПО СТОЛУ РАШИРЕН ЈЕДАН ПЕРГАМЕНАТ, НА КОМЕ СУ ИЗБЕЛЕЖЕНЕ СВЕ СРПСКЕ ЗЕМЉЕ. ПОРЕД СТОЛА ТРИ ВЕЛИКЕ СТОЛИЦЕ.

ПОЈАВА I

ПЕХАРНИК и ШТИТОНОША

(Како се дигне завеса, чују се с поља трубе, па узвици: „Живео господар! Живео жупан Немања! Живела властела!“)

Пехарник (код прозора): Чуј како се деру, чуј!... Умукли да Бог дâ!

Штитоноша (безазлено): Па нека их! Хвала Богу — кличу нашем господару. Допада им се воља његова.

Пехарник (јетко): Застранио је он далеко с том његовом вољом. Ово је већ трећи закон што га оглашује лудој светини; њим је загрдио да не може грђе бити. Помисли само! Ослободио сокаљнике и раздао им баштине.

Штитоноша: Па то није ништа ружно! Пусте земље доста, па што је не би дао кад људи хоће да раде?

Пехарник: Јест, али ће опустети државе његове браће; сва она рита отуд навалиће овамо.

Штитоноша: Јер свак воли слободу и бољитак. А његовој браћи није нико крив што се држе старинскога реда.

Пехарник: Шта? Зар и они да смање својим поданицима работу за трећину, као што је смањио Немања? Тим се укидају права властели!

Штитоноша: Јест, али се властели даје накнада с друге стране. (На пољу се чују опет узвици).

Пехарник: Па онда не остави на миру ни манастире ни иноке.

Штитоноша: Тако и треба! Кад је рат, ваља сви да раде. Нека једни војују а други нека спремају храну и видају рањенике.

Пехарник (љутито): Ти си лудо дериште!... Зар не видиш, несрећниче, шта хоће Немања тим својим новинама? Мами себи себре, сокаљнике, меропхе и отроке. Хоће да их све изравна, и ако су међу меропсима и отроцима готово све сами Власи, Латини и Бог те пита какви још туђини. И те протуве из бела света измеша он свуда са Србима; узе у своју војску све осим кљаста и богаљаста. Напуни своју жупу иноплеменником, састави голему и силну војску, а све на штету своје рођене браће и њихових држава.... Зар то није небратски?... За то га, ако ниси знао, браћа и мрзе и туђе се од њега!

Штитоноша: Туђе се они, чини ми се, што му завиде!

Пехарник (љутито): Ти си луд!... Зар си заборавио за што смо обојица овде? Зар не знаш да нам је најпречи посао да мотримо све шта Немања ради и шта смера? Зар не памтиш шта нам рекоше његова браћа Првош и Завид?

Штитоноша: Памтим. Теби обећаше земље Немањине, ако им помогнеш да га упропасте и скину с врата.... (смешећи се) али ја не верујем!

Пехарник: А за што?

Штитоноша: За то што су они врло слаби да то постигну. Па онда и да постигну — ти ћеш опет остати празних руку.

Пехарник: Ја празних руку?... Та знаш ли ти, да су се они заклели! Немања ће за цело пропасти.... јер је неверник и безаконик....

Штитоноша: Он неверник и безаконик!... (Замишљено.) Онда сам ја одиста луд, јер од свега тога ништа не разумем!

Пехарник (поверљиво): Слушај па ћеш разумети!... Ти још не знаш овог проклетог Мудрослава. Он је био свештеник у покојнога жупана Градиње, оца Немањиног. Учио је Немању, док беше још мален, — грчки и латински. Браћи још онда не беше право што отац толико учи и спрема најмлађега сина. Кад Градиња умре, они истераше Мудрослава из двора. Он онда оде у Цариград те се некако додвори да буде придворник светоме патријарху. Господар Завид и његова браћа порадише те патријарх отера ту протуву — чим дочу од њих каква је зла починио.

Штитоноша (радознало): А шта је починио?

Пехарник: Не умем ти све ни казати! Учио је Немању свачему што не ваља и што је грешно. Учио га је како се зову звезде, шта је земља и како се помера. Учио га је како се прави злато, како се прави некака црвена и зелена ватра којом се ноћу вабе ђаволи.

Штитоноша (мало поплашено и забезекнуто): Ху, Бог с нама! Зар ђаволи?

Пехарник: Јест ђаволи!... Тај је Мудрослав прави безбожник и скитница. Куд ти се он није скитао! Кад су га отерали из Цариграда, отишао је у Јерусалим, где се оно како причају — виђају често свеци, те војевао уз Латине с безбожним Сараценима. После је отишао у Кадикс оним неверницима Маврима; тамо је научио многе безбожничке ствари. Чим је Немања узео свој део очевине, а тај ђаволи син одмах дође овамо, па поче плести замке Немањиној браћи и самоме Немањи.

Штитоноша (одмахне главом): Шта ми наказива, човече! Никад не бих веровао!... Сад већ разумем за што господари Завид и Првош хоће да мотримо на Немању!

Пехарник: Па жао им је што се удружио с тим анатемњаком, што га је заслепио

па тако слепа вуче у пропаст.... Ето баш овде седи он с Немањом по читаве ноћи; овде кроји с њиме те нове законе на штету самога краља Радослава. (Приђе столу и развије један пергаменат.) Да видиш само чему су га научили Маври у Кадиксу! (Показује му.) Ево државе Завидове, ево Срацимирове, ево Првошеве! Исписано ти је ту све: и градови, и брда, и долине, и међе, и све! Ово није ни за какво добро, немој мислити!... (Повсрљиво.) За то, видиш, треба да обојица мотримо и на Немању и на тог проклетог старца; т. м ћемо искупити своју тврду реч, коју дадосмо светлој господи жупанима, и добити награду што нам обећаше.

Штитоноша (наивно): Па они мени нису ништа обећали.... Теби рекоше да ће ти, осим земаља Немањиних, дати и красну сестру његову Лепу.

Пехарник (живо): Лакше! Не изговарај тако гласно то лепо име.... Кад га год изусти ко, кад само помислим о њој, — памет ми се занесе, душа ми се заталаса најбурнијим осећајем.... заборавим и где сам и ко сам.... Та ти не знаш, пријатељу, како ја волим ту девојку!

Штитоноша: Верујем! Ко не би волео онаку лепотицу?... Само не знам да ли и она тебе воли!

Пехарник: Волела ме или не волела, она мора бити моја, па ма шта се десило!... Али доста о томе. Упамти добро што ћу ти сад рећи! Да ниси ником речи рекао о овоме што смо говорили. Хоћу да ми будеш веран и поуздан, а то могу с правом тражити од тебе, јер знаш шта ми дугујеш!

Штитоноша (наивно и тужно): Ох знам! И веруј ми, да ме мој дуг тишти као сињи камен.... не знам ни сам за што!

Пехарник: Шта! Зар си тако незахвалан?!

Штитоноша (као горе): Нисам ја незахвалан.... Сећам се врло добро колико ти дугујем. Да тебе не беше, мене би однела брза Расина, кад оно стрмекнух у њене вале под воденицом жупановом. Али ти прискочи и избави ме од очевидне смрти.... мене проста отроковог сина. За то ти дугујем својим животом, и драге воље даћу га за тебе.... Само те молим, не мешај више мене у те твоје смерове, што их кројиш против мога и твога господара! Ја светлог жупана Немању волим као свога оца;

он ме пази као своје дете; на прву твоју реч узе ме у свој двор да му будем штитоноша, не мареći што нисам властеличић него прост отрочић.... Ја не могу ништа ружно ни помислити о тако добром господару, а камо ли учинити!

Пехарник: Немој лудовати! Ти знаш шта те чека.... Ако ми помогнеш у свему — бићеш властелин, кад ја примим своју награду, и остаћеш до века мој пријатељ.

Штитоноша (пола за се): Нек ђаво носи твоје пријатељство!

Пехарник: А ако ме издаш, чека те страшна казна од наших светлих жупана: Завида, Срацимира и Првоша. Од њихове казне не ћеш умаћи. А сад како ти драго!

Штитоноша (пола за се): О, камо срећа да ме плаховита Расина однесе заједно с овим мојим спаситељем!

Пехарник (живо и тихо): Ћут'! Ево их долазе! (Повуку се у страну).

ПОЈАВА II

МУДРОСЛАВ и ВЕЛИКИ СУДИЈА

Мудрослав: Чисто сам се изненадио, кад видех ово одушевљење народно. Кад чух како сви листом прихватише нов закон и уредбу — мени ударише сузе од радости.

Судија: Није чудо што се твоје очи окваасише сузама, јер је то род твојих прободенисаних ноћи, род неуморног труда твога — а све за Немању и његово добро и за напредак земље његове.... И мене су сузе облиле, кад видех у каквој тишини и с каквом побожном пажњом слуша онај народ сваку реч коју сам читао с овога пергамента. (Покаже пергаменат у руци).

Мудрослав: А кад чуше како закон најоштрије заповеда: да се племенска задруга чува и поштује као највећа светиња, — онда се заори тако силан усклик, рекао би, небеса се проламају. (Чују се далеко узвици: „Живео господар! Живео жупан Немања!") Ето чујеш ли како се разлеже слава ученика мога!

Судија: Красан народ!... Њега је сâм Бог одабрао и Немањи даровао, да с њиме изврши своју велику мисао.

Мудрослав: Сваки је народ добар и одабран, само кад се њиме мудро управља.... (Смотри пехарника и штитоношу.) Гле! Зар вас двојица ту, а господар вам с бојишта долази! Идите те дочекајте господара пред градским вратима. Можете му што затребати. (Пехарник и штитоноша оду.) Овај ми је пехарник нешто сумњив! Воли да прислушкује, а то не раде поштени људи!

Судија: Ни мени се тај човек не допада, Не знам за што га Немања држи у своме двору.

Мудрослав: Говорио сам му да га уклони, али он не хтеде. Не ће, вели, да учини на жао својој браћи, јер му они препоручише тог сиромашног властелина, који беше остао без баштине. Али да се махнемо њега! Та, хвала Богу, данас имамо крупнијих ствари за разговор. Ти знаш добро велику замисао Немањину.

Судија: Дивну, величанствену замисао: јединство у држави, јединство у вери, јединство у лози владалачкој.

Мудрослав: Дело огромно које се само тако може постићи, ако се властели скучи моћ и ако јој се укину многе повластице. И Не-

мања је овим законом учинио један крупан корак.

Судија: Ја му се дивим. Није то шала савладати толике тегобе, које му чињаху његова рођена браћа!

Мудрослав: И беше, вере ми, мучан посао! Браћа хтедоше побунити на њ сву властелу. Згода им беше добра. Прекореваху га свуд, што је оно пре упао с војском у средачку област, па је није могао узети. Говораху на све стране: како упропасти народ у лудо, како осрамоти и себе и своју браћу. Кукавци једни! А не помишљају да су баш они сами криви што је Немања изишао без добитка из средачке области. Та они су криви што је и Срацимир, та небрига и ленивац, изгубио онда Београд и околину. Док је Немања ратовао на истоку, они су мирно гледали како Угри отимљу и најлепши део Срацимирове државе: дивно Браничево....

Судија: Па и ту њихову погрешку заГладио је опет сâм Немања.

Мудрослав: Он не клону духом. Вешт и мудар, као што је, углави пријатељство баш с Угрима, а они драговољно присташе, бојећи се

да не изгубе оно што су већ отели. Дадоше му чак и војске у помоћ, те он ипак изврши што је наумио. Сад се ето враћа са славом као победилац. Још који час па ће бити ту. Сад је цела средачка областа наша. Он оте од цара Манојла све словенске земље од Дунава до Самокова, и утврди међу на Балкану. И тај јуначки и лукави цар византијски препаде се, као што и сам знаш, од савеза Немањиног с Угрима. Сад тражи пријатељство у Немање, нуди му земље и царске дарове, само да се окане Угра и да буде његов веран клетвеник; нуди му чак и своју војску у помоћ против њих, ако му затреба.

Судија: Мислиш ли саветовати Немању да прими те понуде?

Мудрослав: Већ их је примио. Овако не може дуго трајати. За то је Немања прегао свом снагом и мудрошћу својом да састави распарчане земље у једну велику и јаку државу.

Судија: До сада је заиста показао, да ће једино он то и постићи. Како се вешто оправда пред лукавим Манојлом: да је узео средачку област и остале земље само за то,

да брани оне крајеве од Татара! И Манојло још иште његово пријатељство.

Мудрослав: Јер зна да је Немања јунак и усталац. Допада се лукавоме цару што наш светли жупан ради и дан и ноћ да подигне и унапреди своју државу, у којој ће бити срећан и задовољан сваки човек, почев од властелина па до отрока. Мисли зар Манојло, да ће му после пасти згода да приграби и ове земље, као што је приграбио Бугарску.

Судија: Љуто се вара, ако то мисли. Ко има оваку војску какву има Немања; ко у својој земљи има оваки напредак какав има Немања; ко има уза се најјачу силу, љубав свога народа, као што је има Немања, — тај ће јуначки дочекати и одбити сваког непријатеља!

Мудрослав: Право велиш. Али ја ипак страхујем. Највише се плашим браће његове, а ја их добро познајем! Завид је подмукао и пакостан; он преза од Немање као од лава, а потајно му хвата трагове. Срацимир је небрига, ни мало није усталац; он не хте ни прстом макнути, кад му оно Угри почеше отимати земље. Првош је завидљив, напрасит и

насртљив; у бој је махнита јуначина. Државничке мудрости нема ни у једнога. И Немања им опет даје првенство!

Судија: За што ти не одвратиш Немању од тога?

Мудрослав: Покушао сам једном онако из далека, али ми он рече да га је отац на самртном часу заклео да с њима живи у љубиви и слози. Па онда ту је још и мати жупанова, мудра и племенита старица, која врло често помаже Немањи својим мудрим саветима а од свег срца воли свој народ; своју мајку поштује Немања како ретко који син. Па ту је и његова сестра Лепа коју он воли као душу своју. Оне обе желе да Немања живи у љубави са својом браћом, а ја највише стрепим од те љубави. (Чују се трубе, па узвици народа: «Живео господар! Живео жупан Немања!») Ево га долази! Чујеш ли како му кличе народ! То је његова сила од које зазиру и Угри, и браћа његова, и цар Манојло и сви други непријатељи! (Усклици се чују све ближе.)

Судија (код прозора): Погле само како је народ нагрнуо за њим! Гле, одвојише га од његових перјаника, старци плачу од радости,

а младићи га скидају с коња! Ено понеше га на рукама у двор! (Пехарник и штитоноша ушли су и стали у дну.)

ПОЈАВА III

НЕМАЊА, ВОЈВОДЕ: ИБАРСКИ, ТОПЛИЧКИ и НИШКИ, ВЛАСТЕЛА; за тим неколико СОКАЉНИКА, МЕРОПАХА и ОТРОКА

(Кад се Немања појави престане на пољу клицање.)

Немања (с поља): Хвала, хвала, верни и мили мој народе! Нека јаки Бог заштити и вас и мене! (Улази у оклопу с војводама и властелом; пред вратима опет громовити усклици; он застане на уласку и осврне се на поље.) Зар ми још не исказасте све? Хоћете к мени? Па добро ми дошли! (Перјаницима на поље.) Перјаници, пустите их! Врата мога двора вазда су широм отворена народу моме! (Улазе неколико сокаљника, меропаха и отрока.) Говорите, децо! Ваш жупан слуша вас! (Они се гуркају, ко ће да почне, један сокаљник одважи се и крочи напред.)

Сокаљник: Господару и светли жупане! Наше сузе, сузе од радости, нека ти говоре. Ти си скинуо с нас тешке работе. Учинио си да будемо људи. Дао си нам права и заштите.

Нека и тебе вазда штити милостиви Бог! Све што имамо, господару, твоје је и Божје. И сам живот наш твој је.... И допусти да клекнемо пред твојим светлим лицем (клекну сви) у знак.... у знак.... и допусти да још једном кликнемо од свег срца: Живео господар! Живео жупан Немања, отац народа свога!

Немања: Устајте, верни моји, устајте! Хвала вам још једном, а захвалите у име моје и свима вашима на дому. Уз поздрав мој кажите им и жељу моју: нека сви прегну усталачки на рад. Ваш рад биће ми највећа љубав и захвалност од вас. Имајте на уму вазда да устаоцу и Бог помаже. (Махне им милостиво руком; они оду ускликнувши још једном: «Живео господар!»)

ПОЈАВА IV

ПРЕЂАШЊИ без СОКАЉНИКА, МЕРОПАХА и ОТРОКА

Судија (прилази Немањи): Добро нам дошао, светли господару!

Мудрослав (приступи такође): Нека је вечита слава и хвала Господу који сваки твој корак на добро окреће!

Немања (њима обојици): Да сте ми здраво, верни пријатељи и стубови моје државе!... (Мудрославу.) Па, мили мој учитељу, јеси ли задовољан својим учеником? Јеси ли радостан, што нам твоја мудрост и твоји труди уродише богатим родом? Виде ли мало пре срећу твоју, срећу моју — виде ли срећу народа нашега?

Мудрослав: О, господару светли, није то род само мојих трудова. То је дело твога труда, твоје мудрости и твога јунаштва. Према владару, који у часу, кад се као победилац враћа с бојишта, даје своме народу нове олакшице, — моја је мудрост врло сићушна.

Немања: Пружи ми твоју пријатељску руку, скромни мој учитељу, и ходи на моје вазда захвално ти срце! (Загрле се.) Верни пријатељи! Срећан сам што вам могу сад казати, да смо помоћу божјом, а против свих незгода, освојили Средац и сву средачку област, уз припомоћ наших савезника Угра, с којима се мало час растадох. Угри су овом приликом познали нашу храброст и наше јунаштво. Уверен сам да ће се од сад добро промислити, ако их опет кад спопане жеља да насрну на наше крајеве. Њихове војводе расташе се са мном пуно

задовољни нашим дочеком и пријатељством. Уз моје срдачно поздравље однеше своме краљу Гејзи и богате дарове од моје руке, а то ће, надам се, уклонити сваку сумњу да намеравам прекинути с њима. Међу тим су стигли и посланици цара Манојла и чекају да изиђу преда ме. (Великом судији.) Узми двојицу од војвода па им изиђи с перјаницима у сусрет. Допрати их свечано овамо у двор. Нека причају Грци како Немања дочекује посланике цара, јунака и пријатеља. (Судија одлази с двојицом војвода и с неколико перјаника.)

ПОЈАВА V

ПРЕЂАШЊИ без ВЕЛИКОГА СУДИЈЕ

Мудрослав (тихо Немањи): Зар збиља намераваш прекинути с Угрима?

Немања: Јест. Угри су ме добро послужили. Њихова помоћ у овом нашем рату беше управо накнада за оне земље које су уграбили. Да бих постигао своју намеру, мени је за сад најпотребније пријатељство Манојлово. Угри и не слуте да ћу прекинути савез с њима. На растанку с њиховим војводама уверио сам их:

да Манојлови посланици долазе само за то да потврде моје право на средачку област и остале земље што откинух од Византије. А кад свршимо посао с Грцима, онда ће нам, драги учитељу, бити лако да завадимо Грке и Угре у Босни или Хрватској; јер угарски краљ одавно жели да обе те земље отме од Манојла. Њихова завада олакшаће нам да постигнемо што смо смислили.

Мудрослав: Добро си смислио, светли господару.

Немања: И већ сам се о свему договорио с босанским баном Борићем и баном хрватским Петром. (Трубе огласе долазак посланика.)

Пехарник (јавља): Светли господару! Посланици цара Манојла!

ПОЈАВА VI

ПРЕЂАШЊИ, ВЕЛИКИ СУДИЈА, ПОСЛАНИЦИ и ВОЈВОДЕ

Немања: Драго ми је дочекати у своме двору посланике великога и јуначкога цара од Византије, а мога заштитника и пријатеља.

Посланик: У име великога цара, мог светлог господара, захваљујем ти, витеже жупане, на овако срдачном дочеку његових посланика, који ево дођоше да понове старе уговоре и старо пријатељство и да ти донесу нове потврде добре воље његовог императорског величанства. Наш велики цар шаље ти своје високо поздравље: да предаје забораву оно непријатељство што беше, на жалост нас свију, искрснуло између вас двојице. Драге воље пристаје, да држиш у твојој власти: Средац, средачку област и све крајеве које си твојим јуначким мачем осекао од његове империје. Желећи живо, да се врати међу вама старо пријатељство, наш велики император даје ти Дубочицу у поклон и не тражи ти ни аспре клетвеничког данка за последњих пет година.

Немања: Император ме обасипље великом милошћу. Примам је и дајем тврду реч, да ћу се показати достојан његовог високог пријатељства.

Посланик: А за све то, жели његово императорско величанство, да прекинеш савез с угарским краљем.

Немања: Напустити пријатеље, који ми се нађоше у невољи и који се јуначки борише уза ме, — то је велика жртва.

Посланик: Али ти исти пријатељи, витеже жупане, беху до јуче твоји непријатељи, који мучки упадоше у ваше земље и отргоше вам најлепше крајеве. Одреци се таквих превртљивих пријатеља, па милост нашег императора не ће застати само на овим даровима. Добро знаш, светли жупане, како наш цар цени твоје јунаштво, твоје неуморне труде око напретка и добра народног. И колико су мени познате намере цареве, могу ти још сад рећи: да ти он спрема и веће дарове којима ће те још више приближити своме срцу и узвисити господство твоје, само ако се одречеш Угра и закунеш се на овај уговор. (Показује два пергамента.)

Немања: И ако ми је врло тешко растати се од својих савезника, ипак ми мудрост заповеда: да поновим пријатељство с великим царем суседом. Пристајем и нека се у име Бога учини заклетва. (Штитоноша и још један племић доносе налоњ и јеванђеље из дворске цркве и наместе мало напред.)

Посланик (приступи јеванђељу, метне уговоре на налоњ и заклиње се.) У име свемогућега и силнога Бога, који нам дарова царство и господство, ја Манојло, император и господар Византије и свих Грка, овлашћујем свога посланика, да у моје царско име положи заклетву на часном јеванђељу којом се потврђује овај уговор. Ако га напустим, напустио ме Бог. (Прекрсти се, пољуби јеванђеље и оступи.)

Немања (приступи јеванђељу и заклиње се): У име Господа Исуса Христа и свете Богородице, ја, Немања, милошћу Божјом, жупан од Расине, Топлице, Ибра, Среца и Дубочице, заклињем се на часном јеванђељу да ћу чувати овај уговор, тако ме чувао Бог! (Размене уговоре, један узме Мудрослав а други посланик. Штитоноша и племић износе налоњ и јеванђеље.)

Посланик: Светли жупане! У име свога цара захваљујем ти и честитам обновљено пријатељство.

Немања: Однесите моме пријатељу, јуначкоме цару суседу, најтоплије поздравље моје. До вашега поласка будите мили гости у двору моме. (Посланици се поклоне и одлазе; војводе их ис-

праћају. Мати и сестра Немањина долазе с десна; он им похита у сусрет и пољуби мајку у руку.) Мила мајко, сејо драга!

ПОЈАВА VII

ПРЕЂАШЊИ, МАТИ и ЛЕПА

Мати: Је ли већ дошао ред и на мајчино срце да пригрли свог драгог сина? Овамо, зенице моја, да мајка пољуби то мудро, витешко чело. (Загрли га и пољуби у чело.)

Лепа: Добро нам дошао, мили брате, злаћена наша перјанице! (Загрли га.) О, да знаш, како смо се ја и мати молиле јакоме Богу, да нам се што пре здрав и весео вратиш!

Немања: И Бог је чуо вашу молитву. Сачувао ме је и вратио здрава, весела и победом увенчана.

Мати: Где ти је штитоноша, сине? (Осврне се.) Хеј, децо! Скините своме господару овај тешки оклоп! (Немањи.) Ти си уморан, узданице моја. Доста си твојим бритким мачем разгонио по бојноме пољу непријатеље. Дахни и ти својом јуначком душом и остани у своме двору барем који дан, да те се мајка и сеја од жеље

нагледе. Моји су дани, синко, већ избројани; голема старост и ова тешка болест оборила ме. Бог зна, хоћу ли те још дуго гледати својим очима.

Лепа: О, мајко, не ће братац одрећи ту радост својој сеји и старој мајци.

Немања (гледи их мило): Драга мајко, сестро мила! Одмарати се може онај који је свршио своје дело. Ја сам своје тек започео. Није мени тежак оклоп нити ми се рука уморила мачем машући. Један тренут оклевања може бацити народ у вечито мртвило; згодан непропуштен тренут може ударити темељ вечитој срећи његовој.

Мати: Погађам, синко, да ћеш нас опет оставити!

Немања: Тако је, мајко драга. Данас сам ваш. Сутра рано мислим, у име Бога, походити брата Завида. Прилике што се стварају у грчкој империји и по суседним земљама, не даду нам оклевати. С руком на мачу, вазда опрезни и спремни — само тако не ће нас изненадити ни збунити никакав догађај.... Као што рекох, сутра ћу двору Завидову, а послао сам улаке и Срацимиру и Првошу да се

и они тамо нађу. Рад сам да се братски договоримо о будућности својих држава.... Како бих те замолио и како бих желео, добра мајко, да и ти пођеш са мном на тај братски договор. Врло би корисно било да и ти будеш на нашем састанку. Твоје старешинство, твоја старост и мудрост стигала би сваку штетну напраситост међу нама.

Мајка (поћутавши мало): Мучан ће бити толики пут за мене овако стару и онемоћалу. Али знајући, сине мој, твоју узвишену жељу за коју бих у свако доба и свој живот уложила, и видећи да желиш сачувати онај аманет што ти отац на самрти остави, — прибраћу, синко, сву своју снагу и поћи ћу.

Немања (пољуби је у руку): Хвала ти, добра мајко! Дај Боже, да дочекаш те својим очима видиш све српске земље слободне и уједињене, за чим си целог свог века од срца жудела.

Лепа: А ја ћу ти, брате, дворе чувати.

Немања: Тебе поверавам Мудрославу, другом оцу нашем. Уз твој вез, сејо мила, и уз твоје веселе другарице лако ћеш дочекати док ти се мајка и братац врате.... (Окрене се

војводама.) Може се десити да се дуже забавим на своме путу; може бити да ћу походити и краља Радослава. Нека сваки војвода похита сутра своме граду. Градове спремите за одбрану и оправите ако је што порушено или опало. Нека сваки даде својој војсци осам дана одмора. За то време нека отроци и меропси раде на утврђењима. Колико дана раде, толико нека им се одбије од ратарскога рада: половину дана одбите од државе а половину од властеле. Овим градом заповедаће војвода расински уз Мудрослава, који остаје овде господар место мене; његове заповести слушаћете као моје. (Мудрославу.) Још данас послаћеш улака војводи средачком, нека оправи град што је порушено од последњег нашег јуриша. Нека му у том помогну војводије нишка и дубочка. Војвода ибарски и топлички нека буду спремни са својом војском.

Мудрослав (приђе му, тихо): За што толика опрезност, светли жупане?

Немања (тихо њему): За сваки случај! „Чувај се Грка и кад поклоне дају!“ Зар ме ниси ти томе учио?

Мудрослав (као горе): Клањам се твојој мудрости.

Немања: А сад, мила мајко, сестрице драга, и ви сви, верни моји, хајдмо у цркву. да по старом обичају нашем молитвом окрепимо душу за нове напоре и да захвалимо Богу који нас штити и који даде победу нашем оружју. (Немања узме мајку за руку. Мудрослав Лепу; за њима војводе и властела улазе лево у цркву. Чују се звона на појање, обоје тихо.)

ПОЈАВА VIII

ЗАВИД и ПРВОШ долазе. ПЕХАРНИК и ШТИТОНОША застали су код црквених врата и осврну се.

Пехарник: О, светла господо! Колико изненађење! (Приступа им покорно.)

Штитоноша (за се): Од куд они сад искрснуше?

Завид (достојанствено и јетко): Дођосмо да поздравимо победиоца!

Првош (пакосно): И да се дивимо његовој слави!

Пехарник (мало тише): За што трубе не огласише ваш долазак? Зар вас не дочекаше перјаници?

Завид: Сâм сам тако хтео. Рекох стражи да нас не оглашује. Рад сам да прозборим најпре с тобом.

Пехарник (брзо штитоноши): Уђи у цркву, да не опазе што.... Ником ни речи пошто си жив!

Штитоноша (пола за се): Да вас ђаво носи све! (Уђе у цркву.)

Завид (пехарнику): У највећем нестрпљењу похитасмо амо, да честитамо јунаку брату његову победу. Та ваља загладити оне прекоре за пређашњи његов напад на Средац.... Осим тога ради смо да сазнамо: шта сад намерава, јер јамачно опет спрема нешто.... О, знамо ми добро — тај дух не може никако мировати!... (Тише.) Говори, верна душо! Спрема ли нам ново изненађење?... Говори!

Пехарник (поверљиво, тихо): И сувише велико, светла господо!... Он је раскинуо пријатељство с Угрима и мало пре заклео се на уговор с царем Манојлом. Ево овде на светом јеванђељу.

Првош (подругљиво): Јуче се клео Угрима, сад Грцима. Данас гази једну заклетву а су-

тра ће другу. То је та његова хваљена мудрост којом нам само ствара непријатеље.

Завид (пакосно): Мало му је што Угри отеше онолике земље Срацимирове, него их још дражи да отимљу и више.

Пехарник (поверљиво): Лоша работа, светла господо! Немања је толико заслепио и узео на своју руку угарскога краља, да му се у овај мах не може ништа нахудити с те стране. Послао му многе драгоцене дарове, дао му трговиште на самој међи браничевској. И то све даде му у знак пријатељства, обећавши још и то: да ће првом згодом, чим попуни и одмори војску, напасти Манојла, а нарочито ако се Угри сукобе с Грцима — било у Босни било у Хрватској.... Ово Немањино измирење с Манојлом само је привидно. Па онда, светла господо, Немања је, сад у овом рату, толико запрепастио својим јунаштвом и својом војском угарске војводе и њихову војску, да ће им мучно пасти на ум, да насрну и на њега, као што су оно насртали на жупу Срацимирову.

Первош: Докле ће нас тај човек бацати у незгоде? Док ле ћемо ми стрепити час од Угра, час од Грка, а све збогњегове кривице? Зар

је мало покора што чини по својој земљи, уводећи неки нов ред и укидајући толика права и повластице које наша властела од вајкада имађаше? Зар му није доста домаћега чуда, него хоће још да ни с поља немамо мира? А томе ваља учинити крај!

Пехарник (поверљиво): Све је то још ништа, светла господо! Колико сам својом памећу могао измерити, Немања тек сад спрема некакав голем покор.

Завид (брзо): А по чему тако мислиш?

Пехарник (поверљиво): Ево по чему! Мало пре заповеди свима војводама да утврђују своје градове и да држе војску спремну под оружјем. Да се нада освети угарској — то није; јер не верујем да ће Угри скоро напасти, бар не на његове земље. С царем Манојлом подвезао је пријатељски уговор те још мање има изгледа да ће од грчке страње бити каквога напада.... Што ће Немањи онда та опрезност и спрема? (Врло поверљиво.) Ја сам често слушао како се овде у његовоме двору шушка о неком великом делу: спомиње се некакво уједињење свих распарчаних области у једну државу. Бог зна, те није сва та његова спрема

баш томе и намењена. Он се, светла господо, спрема сутра вама на договор; хоће, вели, да заједнички већате о будућности ваших држава. Тех, али ко зна за што је то!

Првош (Завиду): Ето, чујеш ли!... Давно сам ја слутио да ће на то изићи; лепо сам говорио и теби и оном леном Срацимиру да будемо на опрезу, али ви не слушате!

Завид: О, за тако је дело Немања и сувише нејак.

Пехарник (живо): Вараш се, светли жупане! Немања је сад јачи него икад до сад. С поља је осигуран, на окупу му стоји голема војска, Манојло му опрости још клетвенички данак за пет година те има перпера као плеве!

Завид (као сети се): Ама ту је и краљ Радослав!

Првош: Јест. Заклонимо се за краља, од њега Немања још по мало зазире. Уз то за сваки случај ваља да смо и ми спремни и на опрезу. Ти, Завиде, остани овде, састани се с њим. Учини се као да си вољан пристати на све његове намере. Повлађуј му у свему и пођи с њим твоме двору. Ја одох својој

жупи да наредим што треба. Срацимиру ћу послати улака, да и он спреми своју војску па онда нека дође на састанак. А кад се састанемо, — радићемо како нам се свиди да је најбоље.

Пехарник (Првошу): Жури се, светли жупане! Сад ће се свршити благодарење, и Немања те може овде затећи.... (Као сети се.) Гле, у мало не заборавих да вам још нешто кажем. Он рече, да ће после од вас отићи краљу Радославу, чини ми се неким важним послом; јер се и то поговара овде у двору: као да ће запросити краљеву кћер.

Првош (пренеражен): Шта! Зар он да проси Деспу? О, то не ће бити док сам ја жив!

Пехарник (полако): Лакше, господару!... (Смешећи се лукаво.) Тех, Немања добро рачуна. Краљевић је Иваниш слабачак. Зет би био приличнији да понесе круну краљевску.

Првош (у пола за се): Сам сатана пришапта му ваљда моју мисао, моју жељу!... (Завиду.) Ти ради како рекосмо. Ја одох! (Пође.)

Завид (заустави га): Још једну реч! Сврати уз гред моме двору и поздрави војводу Мргуда

да одмах пошље улаке по целој мојој жупи — нек сва војска осване под оружјем.

Првош: Не брини се: Збогом! (Оде.)

ПОЈАВА IX

ЗАВИД и ПЕХАРНИК

Завид (пехарнику): Ако Немања што скорије крене моме двору и двору краља Радослава, можеш лако затећи тамо Првоша. Споразуми се с њиме о свему. Нарочито што ти ваља даље чинити.

Пехарник (понизно): У свему сам ти највернији слуга, светли господару!

Завид: Сад уђи у цркву, кажи Немањи да сам дошао и да га чекам овде! (Пехарник се поклони и оде. Завид стане на страну дубоко замишљен. Из цркве се чује појање «Достојно и праведно јест.» За тим излази Немања с мајком и Мудрославом.)

ПОЈАВА X

НЕМАЊА, МАЈКА, ЗАВИД, МУДРОСЛАВ

Немања: Добро дошао, драги брате мој! (Загрле се и пољубе.)

Мајка: Нека је благословен долазак твој, сине мој. Дај Боже, да ваша остарела мајка

дочека међу вама истинску слогу и братску љубав.

Мудрослав: Допусти, светли жупане, да те и ја поздравим у светломе дому господара мога. (Поклони му се.)

Завид (пољубивши мајку у руку, окрене се Немањи): Не могох одолети, брате драги, а да не похитам те да ти први честитам твоју победу и твоје добитке.

Немања: Нашу победу и добитке свију нас, брате Завиде.... Не умем ти казати како си ме обрадовао твојим доласком, у овај мах кад намеравам сâм поћи двору твоме. Као да те је сам Бог послао мени у сусрет, те да се с тобом, најстаријим братом и старешином дома нашега, најпре договорим о великом и озбиљном делу које ваља већ отпочети.

Завид: Разбрао сам твоју намеру, брате драги. Знају је и Првош и Срацимир и многа наша властела и војводе. Ми, твоја браћа, вољни смо у свако доба пристати да буде онако како је најбоље. Надам се да су исто тако готови на пристанак и многе војводе. Али ће нам требати да се збиљски договоримо о о онима који не би пристали. А такав је први

кнез Драгош, независни господар Хума и Требиња; тај непомирљиви старац заклети је непријатељ наш, а све због крвне освете, која нам је свима знана. После Драгоша на реду је краљ Радослав; он, као врховни господар свих српски земаља, мучно ће пристати да попусти што од својих права.

Немања: За то сам и наумио да дођем твоме двору и теби као старешини дома нашег да заједно о свему већамо. Ако сумњаш у пристанак краљев, отићи ћу најпре њему. Позваћу и њега на збор и договор. Што се тиче кнеза Драгоша и остале властеле, с њима ћемо лако изићи на крај, само нека међу нама буде праве слоге и братске љубави.

Завид: За нас ти ја добар стојим. Твоја мисао загрева и нас подједнако. И ако се каштo дешавало међу нама мало срдње и неслоге, ми смо опет браћа. Брат ће довести брата над јаму, али га не ће у њу ринути, — тако је давно речено. Док си ти победнички отимао средачке крајеве и разгонио по бојноме пољу непријатеље, дотле смо се нас три брата неколико пута састајали на договор

и тврдо смо углавили: да у свему будемо сложни с тобом, да и мачем и памећу потпомогнемо сваку твоју добру намеру. А ја сâм вољан сам, ако се сви сложимо, да теби уступимо старешинство и ако си најмлађи међу нама.

Немања: Далеко је од мене, драги брате, и помисао на то. Ја желим само јединство српско и величину државну. Краљево је првенствено право, а после њега твоје је. Не присгане ли краљ и покажеш ли се ти или који други од браће, као најподобнији у тој борби, — ја ћу сматрати за срећу, да се први поклоним и заклетву верности пред твоје ноге положим.

Мајка (радосно ступи међу њих): Бог вас благословио, драга децо моја! Сад не марим да одмах склопим своје очи, само кад дочекам истинску слогу међу вама а на срећу нашега народа и свију нас. (Чује се из цркве: «Буди имја господње.») И ево на свршетку ове службе Божје, благословиће ваша мајка вашу љубав и слогу, и ваше велико дело које отпочињете за срећу васколикога Српства. (Узме их за руку, они клекну пред њу, она настави с уздигнутим рукама.) Господе моћни, милостиви и праведни! Чуј

молбу остареле мајке за децу своју, за народ свој. Заштити их, буди им милостив, буди праведан! (Клоне лагано на руке својих синова. Из цркве се чује појање: «Тебе Бога хвалим!» — Завеса се спушта лагано.)

ЧИН ДРУГИ

ДВОРАНА У КРАЉЕВОМ ДВОРУ У ДУКЉИ. ЛЕВО И ДЕСНО ПО ЈЕДАН СТАРИНСКИ СТО И ПОРЕД СВАКОГ СТОЛА ПО ТРИ СТОЛИЦЕ. У ДНУ ТАКОЂЕ СТОЛИЦЕ. ЛЕВО И ДЕСНО У ДРУГОЈ КУЛИСИ ПО ЈЕДНА ВРАТА. ДЕСНО У ПРВОЈ КУЛИСИ ВЕЛИКИ ПРОЗОР. ЗА ДЕСНИМ СТОЛОМ СЕДИ ДО ПРОЗОРА ПРВОШ, ДО ЊЕГА КРАЉИЦА, КОЈА ПРЕДЕ ЛАН НА ПОЗЛАЋЕНОЈ ПРЕСЛИЦИ. ЗА ЛЕВИМ СТОЛОМ СЕДИ АНА СА ВЕЗОМ У РУЦИ (ПОЈАС МУШКИ ОД СВИЛЕ), ДО ЊЕ МАРИЈА СА БЕЛИМ ШВОМ У РУЦИ.

ПОЈАВА I

КРАЉИЦА, АНА, МАРИЈА и ПРВОШ

Краљица (тихо): Ти ми не одговори, жупане, што те питах: како ти се допада кнегињица Ана? Зар моја сестричина не би била лепа жупаница?

Првош: Лепа је јединица старога кнеза Драгоша; али, светла краљице, у двору твоме има сунце пред којим тавни лепота Анина.

Краљица (за се): Мисли Деспу! (Гласно.) Сунце је високо, жупане мој!

Првош: Али се с висине само види излазак његов и лепота његова.

Краљица: Високо циљаш, жупане.

Првош: Јуначком оку и приличи такав циљ.

Краљица: Бојим се да ти се око не засене од сунчева сјаја?

Првош: О не, светла краљице! Оно баш жуди за таким сјајем. (Наставе разговор тихо.)

Марија (погледа Ану): Драга кћери моја! Узалуд ми око прати твој рад на том свиленом пасу, још никако не може му угледати краја.

Ана (обори очи, пола за се): Ни моје око не угледа онога витеза коме намених овај дар. (Гласно.) Па није хитно, драга Маро! Ко зна, можда ће дуго чекати док му дође суђеник. Може бити — нико га не ће ни опасати! (Замисли се и везе лагано.)

Краљица: Разумела сам твоју жељу, жупане.

Првош (живо): О, кад бих те смео назвати својом мајком, светла краљице!

Краљица: Полако, жупане! Деспа је краљева кћи, а по мајци је још од славнијег порекла. Ти заборављаш да сам ја унука цара Бодина.

Првош: Високо поштујем краљевско и царско порекло прекрасне и поносите Деспе. (Наставе разговор тихо.)

Ана (убоде се у прст): Ах!... Ово је трећи пут, драга Маро, како иглом окрвавих своју руку, сад најжешће. (Убрисује рупцем прст.) Ово за цело нешто значи.

Марија (смешећи се): Значи, чедо моје, да ће те данас изненадити каква радост. (Ана се насмеши и наставе њих две тихо.)

Краљица: Па онда — Деспа је духа слободног; права крв својих предака: Бодина и Јаквинте. Она хоће, а и ја тако желим, да пође за поносна витеза и јунака, који ће бити потпора и заштита моме слабачком Иванишу. А не дај, Боже, његове смрти — на зету би остало краљевство.

Првош (за се): То је мој прави циљ! (Гласно.) Зар сумњаш, светла краљице, о мојој одважности и витештву? Нека Деспа само зажели, делићу мегдан с првим јунацима по њеном избору!

Краљица: Међу свима српским витезовима има само један јунак ког Деспа чини ми се, не би одбила.

Првош (за се): Погађам који је!

Краљица: Она је пробирачица, жупане! Одбила је до сад многе славне јунаке, своје просиоце.... Него ако се можеш поуздати да не ћеш проћи као и они, — покушај.... (Погледа на прозор.) Сунце је ено на заходу, сад ће и она из лова доћи.

Првош (охрабри се): Надам се, светла краљице!

Краљица: Желим ти добру срећу, жупане! (Чују се трубе с поља.)

Ана (притрчи прозору): Тетка, тетка! Ево нам светлог краља из лова! Ево и браце Иваниша и сеје Деспе! Како је лепа у оном ловачком руву, па како поносито језди на свом бесном жераву!

Првош (притрчи прозору): Заиста је дивна! Дивнија од звезде Данице! Јест рођена да буде краљица!

Краљица (устане од предива, долази дворкиња и на знак краљичин износи преслицу; и Марија остави свој рад па стане у дну позорнице.)

Краљица: Камо срећа, да ми је она мушка глава!

Ана (с прозора): Право велиш, тетка драга! Братац Иваниш био би заиста нежна лепојка.... (Потрчи у сусрет, пође и краљица.)

ПОЈАВА II

КРАЉ, ИВАНИШ, два ПРИДВОРНИКА, ПРЕЋАШЊИ, за тим ДЕСПА

Ана (пољуби краља у руку): Течо драги, краљу и господару, добро нам дошао! (Окрене се Иванишу и загрли га.) А ти, мили браца, јеси ли донео сеји доста лова, а? Како те данас послужи срећа ловачка?

Иваниш (љубазно): Срећан сам био, мила сестрице, гледећи како наша сеја Деспа стреља кошуте као прави јунак! (Краљ предаје оружје своме штитоноши. Краљица му међу тим пришла и говорила тихо.)

Краљ (ступи напред, Првошу): Добро ми дошао, светли жупане! Жалим јако што се не десих дома да дочекам свога мила госта онаком поштом како му приличи.

Првош (поклони се): Хвала ти, светли краљу! Усрдни дочек светле краљице милији ми је од

сваке поште која се чини витезу, а надам се да ће ми бити још дражи, ако светла краљица буде вољна да моју жељу потпомогне код мог светлог краља и господара.

Краљица: У двору нашем слушаће се од срца свака жеља тако мила госта и јунака.

Краљ: И примиће се с најживљом усрдношћу. (Настави тихо с Првошем.)

Десиа (у ловачком руву долази брзо): Ана, сејо драга! Да знаш какав сам ти лов уловила! Лаку кошуту, лепу као што си ми ти лепа.

Ана: Бездушна сестрице! Зар ти није жао устрелити тако мило живинче?

Краљица: Зар не ћеш, кћери поздравити светлог госта нашег?

Десиа (пружа с поноситим осмехом руку Првошу који се дубоко клања): Поздрављам милога госта, који нам је вазда добро дошао и позивам га, ако је вољан, да прегледа с нама уловљену дивљач.

Првош: Сваку и најмању вољу тако дивне кнегињице послушаћу без поговора.

Десиа (осмехне се): Право витешки!... (Првош и Иваниш поздраве се.) Хајдмо, светли оче, хајдмо сви. Хоћеш и ти, сестрице?

Ана: Хвала, Деспо! Туга ми је гледати устрељене невине зверке.

Деспа (мало подругљиво): Кћи јунака, старога кнеза Драгоша — па тако мека срца!

Иваниш (Ани): Не замери, сејо, знаш Деспу!

Краљица: Не ће моја Ана ником замерити; така јој и мати беше.

Краљ: Ана воли самоћу, оставимо је.... Мили госте, хајдмо! (Полазе сви; напред краљ и краљица, за њима Иваниш; Деспа пружи руку Првошу, али кад буде до врата пусти му руку па се врати Ани и загрли је.)

Деспа: Шала беше, сестрице.

Ана: За шалу и примих, сејо драга. (Деспа с Првошем оде, Ана гледа за њима замишљено.)

ПОЈАВА III

АНА и МАРИЈА

Марија: Опрости драга кнегињице, што ћу те упитати.

Ана (нежно): Говори слободно, мила помајко! Ти знаш да Ана до сад није ништа од тебе тајила.

Марија: Зар не дођосмо ми овамо да се од твоје сете и самоће разгалиш? Знаш добро колико нас стаде труда док умолисмо светлог ти оца, да ти одобри да походиш овде своју родбину и да поред Деспе и Иваниша проведеш који веселији час.

Ана (сетно): Ах, знам.

Марија: А ти си ми, чедо моје, сад још сетнија и невеселија него што беше у светлом ти двору.

Ана: Не, нисам, помајко! Тако се теби чини. О, моја је душа ведра! (Усиљено.) Ето видиш.... смејем се!

Марија: Али се смејеш кроза сузе, душо моја.... Тебе за цело мори нека туга.

Ана (грли је усиљено): Ништа!... Веруј твојој Ани!

Марија (грлећи је): Па за што се онда клониш разговора, забаве, шале? За што тражиш све самоћу? За што си једнако замишљена?... Не, не! Такву те не смем вратити староме кнезу. Ти нешто кријеш од мене. (Ана обори главу.) Кажи твојој верној Марији, која те воли као очи своје. (Љуби је.)

Ана (бризне у плач): Не могу! Не могу!

Марија: Видиш ли како погодих! (Благо.) Хајде, чедо, прибери се, отвори твоје срце и повери све својој помајци, ради свога мира и ради мене саме, јер с тобом тако брижном и невеселом не смем на очи светломе оцу твом. (Љуби је.) Хајде кажи слободно.

Ана (дигне главу, убрише сузе, уздане и обазре се): Саме смо. Јемчиш ли да нико не ће чути?

Марија: Осим Бога, који зна све наше болове и јаде, и мене твоје верне помајке — нико нас не ће чути у овој дворани. Збори слободно, злато моје.

Ана (поћути па је погледа значајно): Али ми се најпре закуни, да ником не ћеш ни речи казати.... јер не знам шта бих онда од срамоте.

Марија (прекорно): Зар мени не верујеш, чедо моје?!

Ана (брзо и тихо): Верујем, опрости мојој бојазни.... Чуј, драга Марија, ево ти целе душе моје.... Једног дивног пролетњег дана брала сам у врту руже; срце ми беше пуно весеља; радосно сам гледала тај дивни дар Божји и топила се у мирису те краљице над цвећем. У један мах чу се коњски топот. Брзо се осврнем и с брежуљка, на коме стојах у

нашем пространом врту, оте ми се поглед правце путу којим се иде двору нашем. Угледах дивног витеза, стасита и гледна, а поносита као да је царске крви, језди на бесном жераву двору нашем, а за њим пратиоци — све по избор витезови у госпоском руву и под светлим оружјем. Труба с наше куле огласи његов долазак. У исти мах и он мене угледа, око му сену као муња и прострели моје девојачко срце. Стајала сам као скамењена. Он диже своју лепу, поноситу главу, глас му јекну као јутарње звонце: „Девојко лепа, је ли дома кнез Драгош?“ Ја остах нема и непомична. Само сам гледала у оно госпоско лице његово, у оно бистро око витешко. Он ме још једном погледа, па ободе коња и оде у двор, питах редом све дворане: ко је тај витез? Нико ми не умеде казати. Пођох очевој одаји, али кад бејах пред вратима — чух громовит глас очев: „Ни речи више, млади витеже! Само крв једнога Градињића може нас помирити!“ Уплаших се и одох на кулу мотрионицу. Чим се попех на кулу, бацим поглед пред градска врата и видех опет лепога витеза, тек се кренуо са својим пратиоцима. Кад би према кули

мотриници — опет ме погледа, застаде мало, лепо лице његово подиђе лака румен, а два бистра ока, ка два драга камена, гледаху у мене. Ни сама не знам за што, тек ја претрнух а у исти мах једна ружа с груди мојих паде пред његова зеленка. Он се као муња саже с коња, дохвати ружу, пољуби је, погледа ме још једном, довикнувши: „Збогом, анђеле лепи, за навек!“ И ободе коња и за часак се изгуби у даљини. Док ја стајах тако, гледећи на ону страну куд одјезди мој незнани витез, — загрме иза мојих леђа глас седога ми оца, који се беше и сâм попео на кулу: „Оде ли већ крвничко колено? Не вратио се никад, да Бог дâ!“ Погледах га зачуђено и питајући, он ми само махну руком и одведе ме доле у двор.

Марија: Зар ниси још дознала како је име томе јунаку?

Ана (тужно): Нико ми не умеде казати! Оца не смедох питати.

Марија: И никако се не надаш да ћеш га кад год видети?

Ана: Никада! Та сâм ми је рекао: збогом за навек! (Заплаче се.)

Марија (грли је): Не плачи, чедо моје! Добар је Бог, он ће твоју жељу испунити.

Ана: Мислиш, драга Маро?

Марија: Надај се, кћери моја! Нада крепи душу.

Ана: Нада ме и доведе овамо. Мишљах, да ћу се, било уз пут било у овоме двору, сусрести с оним незнаним витезом.

Марија: Уздај се у Бога, он чува сваку чисту душу.... Мени се већ слути, да ћеш скоро видети онога који ти је срце занео....

Ана (наивно): Збиља ти се чини?

Марија: О, за цело, душице моја!... (Гладн је.) Видиш, већ си ми мало ведрија! Је ли да ти је лакше срцу, кад си се исповедила својој Марији?

Ана: Ох, јест! Чини ми се, да ми се пола јада свалило са срца; а твоје речи дају ми нове наде. Дај, Боже, да се испуне.

Марија: И испуниће се, кћери драга!... Ти волиш руже; хајдмо у врт да њих питамо. Разговор с невиним цветком разгони сету и ублажи болове.

Ана (доста разгаљено): Хајдмо, драга Маро! Ти једина тешитељко и разговоре мој. Хајдмо у врт! (Одлазе дубином позорнице десно.)

ПОЈАВА IV

ДЕСПА и ПРВОШ долазе с десна.

Првош (идући за Деспом): Не уклањај се, лепа кнегињице! Не остављај ово рањено срце без икакве наде!

Деспа (поносито и кокетно): А по чему мисли витез да нема наде?... Јесам ли рекла да га не ћу, да га не волим?

Првош: То ме и мучи — што још не изусти ни једно ни друго! О, кнегињице, учини крај мојој неизвесности; дуга неизвесност убија душу и најбољем јунаку.

Деспа (мери га погледом, за се): Заиста је најгледнији од свих просилаца што ме до сад просише! (Гласно.) Жупане, једну озбиљну реч! Волиш ли ме одиста?

Првош: Зар још питаш?

Деспа: Јеси ли готов испунити сваку моју жељу?

Првош: И најмању, па ако би ме и живота стала! Та, то рекох и светлом ти оцу и светлој мајци краљици, кад ми те у пола обећаше.

Деспа: Имаш ли срца да се прихватиш великог јуначког дела?

Првош: Осим тебе — то ће ми бити једини циљ у животу:

Деспа (мери га, за се): Све има у њему што бих желела. Љубав, одважност и ропска послушност; али ме ипак не вуче срце к њему: све се надам нечем непознатом, изненадном.

Првош (нестрпљиво): Не ћути, не премишљај, говори, пресуђуј!

Деспа (озбиљно): Још потоњу реч, жупане! (За се.) Иваниш је слабачак; тешко ће син оца преживети. (Гласно.) Имаш ли толико поуздања у себе самога, да се после смрти мога оца, кад за то буде згода, машиш руком за све српске области па и за круну краљевску.... против све браће твоје па и против самога цара Манојла?

Првош (с поносом): Ти и круна — то су једине жеље моје!

Деспа: Заклињеш ли се, жупане?

Првош (свечано): Богом и животом!

Деспа: Онда, жупане Првошу, ево ти.... (пружи му руку, у тај мах трубе с поља; она притрчи прозору.) Не смотрих добро! Чини ми се неки витезови улегоше у двор!

Првош (пристаје за њом, брзо): Доврши што поче!... Не убијај ме!

Придворник ((уђе): Светли жупан Немања!

Деспа (радосно): Добро нам дошао!

Првош (преклињући): Изреци, кнегињице, живот или смрт!

ПОЈАВА V

ПРЕЂАШЊИ, НЕМАЊА, ПЕХАРНИК
и ШТИТОНОША

Немања (Деспи која му иде у сусрет): Од срца поздрављам лепу кнегињицу, нашу милу рођаку!

Деспа: Која се још срдачније одзива милом госту, своме рођаку.

Немања (спази брата): Гле, ту је и драги мој Првош! На братско срце, како браћи приличи! (Рашири руке да га загрли.)

Првош (за се): Да кобна удеса! (Загрле се.)

Немања: Не надах се, да ћу те затећи овде!

Првош: Дођох случајно, послом Срацимировим.

Немања: И мене хитан и важан посао овамо доведе. Рад сам изићи пред светлога краља, и молим лепу кнегињицу да нареди....

Првош (полако и љубоморно Деспи): Реч!... Кнегињице, потоњу реч!

Деспа (стисне му руку кришом, тихо): Надај се!... (Љубазно Немањи.) Светли жупане, самој Деспи биће дика и понос да тако одлична госта и јунака одведе своме оцу и краљу.

Немања (поклони се): О, кнегињице!... (Првошу.) Првошу брате, хоћеш ли и ти пред краља? Знаш за цело — рашта сам дошао.

Првош (лагано): Ваља ми похитати дома. Дочекаћу те код брата Завида.

Немања: Поздрави нашу мајку и све. Кажи им да ћу се пожурити с милим гостима. До виђења, брате! (Деспи.) Светла кнегињице!

Деспа (ступивши напред): У здрављу, жупане Првошу! (Немањи кокетно.) Хајдмо, мили рођаче!

Првош (гледа за њима пакосно и намргођено): Светла рођако, однеси моје поздравље светломе краљу и краљици. (Она му климне поносито главом и оде с Немањом. Првош за се.) Сам га ђаво донесе овамо! Чекај, гиздави брате, дирнуо си љуту змију!

ПОЈАВА VI

ПРВОШ, ПЕХАРНИК и ШТИТОНОША

Пехарник (лукаво је прислушкивао и мотрио целу сцену, приступи Првошу): Светли жупане!

Првош (прене се): Ха! Зар си и ти овде?

Пехарник: Спреман на услугу светломе жупану.

Првош: Верна душо!... (Штитоноши.) Уклони се, деране!

Штитоноша: По вољи жупану! (Одлазећи у дно, за се.) Почиње савет нечастивих! (Оде лево.)

Првош (живо пехарнику): Виде ли ти шта смера Немања?

Пехарник: Па ја сам ти, светли жупане, казао још на Расини.

Првош (јетко): На језику му вазда слога и љубав братска, снага и јединство народно, а на делу — лукаво граби све себи.... Али не ће даље, ако Бог дâ!... (Поверљиво.) Ја се уздам у кнегињицу Деспу и њезину наклоност према мени. Она је поносита, жуди за славом, величином и влашћу. Оклева само — јер чека делом да се увери. Па нека буде тако. Латимо се дела!... Ја идем одмах двору Зави-

довом; тамо ће бити и Срацимир. Све ћу им казати и спремити их на све. О, спремићу ја већ том лукавом брату добру замку.... Ти ћеш бити овде с њим. Добро вребај и мотри, па чим осетиш што необично — одмах нам пошљи улака, брза као муња, не штеди блага.... Све ће ти се троструко накнадити.

Пехарник: И живот свој даћу за тебе, светли господару, и за браћу твоју!

Првош: Имај на уму Лепу. — Достојна је награда за твоју верност!

Пехарник (збуњено.) Светли господару! (Одушевљено.) Та да имам сто живота — све бих дао само за један поглед њезин.

Првош (за се): И то нам је сигурно јемство!... (Гласно.) Хајдмо пред двор. Док се спреми пратња, прозборићемо још коју. А можда ће нам пасти на ум каква боља мисао. (Оду на десно дубином.)

Штитоноша (изиђе иза стубова и виче за пехарником): Хеј! Куда ћеш?... Може нас господар зовнути!... Аја, не чује! Чини се глув — а чује хула како трава расте!... Идем за њим, па ћу викати док му не оглуну оне вражје

уши! (Оде за пехарником вичући.) Мутимире! Мутимире! Хеј, Мутимире! (Хвата се сутон. Мала пауза.)

ПОЈАВА VII

КРАЉ и КРАЉИЦА долазе у разговору, с десна.

Краљица: Право вели Немања — ствар је врло хитна. Што оклеваш? За што не одеш на тај збор? Ти си и краљ и старешина породични; теби приличи да заузмеш прво место на њиховом већу. Немања ти оставља краљевску круну, а он ће ти са својом браћом помоћи да ујединиш све српске земље и да будеш у истини оно што си сад тек по имену: да будеш краљ и независан господар свих српских земаља.

Краљ: А шта ће рећи властела? Па ко ми јамчи да ће пристати браћа Немањина? А шта ће чинити кнез хумски Драгош — тај крвни непријатељ дома Градињиног?

Краљица: Драгош је теби близак рођак и пријатељ; он ће драге воље пристати уза те, за то да очува своју независност. За своју браћу јамчи нам Немања. Већа сила биће на твојој страни. А властеле се не бој! Ту не-

сложну властелу, која обори краља Ђорђа и с њим уједињење Бодиново, а све ради своје грабљивости, која се отпадила и од тебе самога, — ту властелу сломиће мудрост Немањина, који је већ почео срећно подсецати крила тим обесним и непослушним племићима.

Краљ: Диван је смер — то и сам видим. Јединство српских земаља очувало би се можда док сам ја жив; али ко ми јамчи да би се очувало и после мене?... (Краљица се замисли.) Наш нежни и слабачки Иваниш не би био кадар држати у шкрипцу толике силне жупане; његова би власт брзо пропала, од велике и уједињене српске државе начиниле би се опет распарчане ситне жупе, — исто као и после Бодина.

Краљица (тихо и опрезно): А зар нашем Иванишу не би јуначан и мудар зет био јак ослонац, који би му помогао да очува уједињену српску државу?

Краљ: Жупан Првош био би добра потпора.

Краљица: Ни он није на одмет; али ја имам бољега.

Краљ (живо): Кога? Казуј!

Краљица: Зар не би био бољи зет Немања?

Краљ (радосно изненађен): Би заиста!... Али како да га озетимо? Он никад није ни речи споменуо. Међу тим ми смо Деспу у пола обећили Првошу; још треба само њена реч.

Краљица: За Деспу ти добра стојим да ће се приволети јуначнијему. Њен избор биће брз и лак.

Краљ: Достојанство не допушта да му намећем своју кћер.

Краљица: То није наметање, него мудра погодба. Реци Немањи, да је у томе јемство за тебе; кад ти буде зет — сигуран си да ћеш сачувати и круну краљевску.

Краљ: Али то може начинити раздор међу браћом; може због тога пропасти намера Немањина. С Првошем се не треба шалити!

Краљица: Зар не пристајеш, господару?

Краљ (одлучно): Не пристајем.

Краљица (полазећи за се): Онда ћу ти, краљу, послати Деспу; али ћу јој најпре шанути реч две!... Не попушташ пред разлогом, попустићеш пред размаженом ћерком! (Оде.)

Краљ (оде у дно и зовне): Дворници!... (Долазе два дворника и поклоне се.) Кажите првом придворнику моју вољу и заповест: да се ве-

черас спреми најсјајнија гозба, на којој ће ми бити гост жупан расински. (Махне им руком, они се поклоне и оду.)

ПОЈАВА VIII

КРАЉ и ДЕСПА

Деспа (долази журно с десна): Оче драги, је ли истина што ми рече мајка, да је жупан Немања дошао.... да....

Краљ: Но шта?

Деспа (одлучно): Да мене проси?

Краљ: Није, кћери моја!... Жупан је дошао ради државних ствари.

Деспа: А уз државне ствари и као просилац.

Краљ (поћутавши мало): Па да је истина, зар би ти пошла за Немању?

Деспа (одлучно): Бих, оче.

Краљ: А Првош?... Њему је већ дата реч!

Деспа: Моја није! Туђа ме не веже!

Краљ (погледа је значајно): Деспо! Зар се тако говори с краљем и оцем?!

Деспа (дрско): За што да се не говори? Па ти си сâм вазда говорио: „Камо срећа, кћери, да си ми ти мушка глава, да си ми ти

Иваниш! О, да ми је дочекати да те видим као краљицу!...“ Зар ме ниси учио лову и јуначким играма? Зар ми ниси сваку жељу испуњавао? Зар ниси навикнуо и дворане и ову властелу око тебе да слушају моје заповести и да стрепе од мене као и од тебе самога?

Краљ (уздахнувши): На жалост — тако је!

Деспа: Спремао си ме за власт, за круну, па то и хоћу!

Краљ: Али кад не може да буде.

Деспа: Уз Немању може бити! Ја тако хоћу!

Краљ: Деспо! Ти заборављаш да сам ја и краљ!

Деспа (тргне се мало, па улагујући се): Драги оче! Не љути се на твоју мазу. Да говоримо мирно и мудро. (Загрли га.) Ходи седи, а ја ћу теби уз колено. (Краљ седне, а она до њега, нежно.) Зар ти не желиш своме детету свако добро и срећу?

Краљ (погледа је нежно): И ти још питаш?

Деспа (умиљава се): Па за што онда да не пристанеш?

Краљ (гладн је): Слушај, чедо моје! У напред се не зна како ће проћи то веће на које

Немања и мене зове. Ако се сва браћа одиста сложе на оно што Немања смера, онда ме не ће ништа уздржати да вам дам свој благослов. Ако ли се не сложе — а то ће, чини ми се, бити пре него оно прво, — онда је Немања изгубљен за тебе. Ако бих те сад обећао њему — био би Првош изгубљен за тебе. Мудрост ми вели, да никако не пристанем, барем не — док се не види како ће веће проћи. Мени су обојица драги, и вољан сам да те дадем једноме од њих — било Првошу било Немањи. (Устане.)

Деспа (задржава га, благо): Не, оче! Не измаче ми тако!.... Немања је далеко одмакнуо и од Првоша и од све браће. Куд ћеш боље потпоре нашем Иванишу?... Добри оче, помисли само да би твојим пристанком усрећио своју кћер а своме сину учврстио краљевски престо.... Не, не, оче! Ја хоћу сад одмах твоју реч. Зар не ћеш испунити жељу својој Деспи, својој кћери која те ево и кроз сузе моли! (Чинећи се да плаче.) Оче слатки!

Краљ (ганут): Мазо моја!... (Гради је.) А шта сам ја још одрекао твојим сузама?... (Љуби је.) Добро, добро! Ако Бог да, бићеш Нема-

њина! (Одлази десно с њом. Првош је мало раније ушао и чувши последње речи краљеве, запрепасти се, погледа љубоморно Деспу а краља љутито; зграби грчевито за руку пехарника који је с њим ушао и повуче га напред.)

ПОЈАВА IX

ПРВОШ и ПЕХАРНИК

Првош: Чули ти шта рече краљ?

Пехарник: Са свим јасно! (Смеши се лукаво.) Кнегињица Деспа да се уда за Немању.

Првош: О, та није мене залуд обузела слутња!... Није мене срце залуд повукло, да се вратим овамо!... Ради свога мира — мишљах да прозборим још коју реч с њоме. И ето шта чух! Она се удаје! За кога? За Немању!... А мени рече: „надај се!“

Пехарник (лукаво): Хе, светли господару, жене су врло превртљиве, а заљубљени су будале.

Првош (оштро): Будале?!

Пехарник (слободно): То судим по себи, светли жупане. Ето ја не знам да кнегињица Лепа мене воли, не слутим ни да би ме могла волети, па сам опет готов да учиним све ради ње. Мудри људи, као што је на пример Не-

мања, раде друкчије. Они се жене само за то да постигну своје намере.

Првош (одлучно): И ми ћемо бити мудри, слушаћемо своју памет, а она нам заповеда — да уклонимо с пута све што нам смета!

Пехарник (живо): Шта мислиш радити, светли господару?

Првош: Ја?... У овај мах ништа!... Ти мораш радити.... Хоћу да не буде тог жупана расинског.... чујеш ли — да га више не буде! Ако ти је кнегињица Лепа драга и мила....

Пехарник (прекида га): Не изговарај, господару!... За таком наградом не разбирам: или у рај или у пакао!

Првош: Немања мора умрети!

Пехарник (полако): То и ја велим — али како?

Првош (полако): Имаш оружја, поуздану руку.... увребај згоду уз пут, кад пође одавде....

Пехарник: Тешко ће бити.... Прате га четири одабрана перјаника.

Првош: Смисли како знаш — тек он не сме живети!... Шта зар да живи он.... после

онога што мало пре чух? Не, не! То не може бити!... Разуми ме — то не сме бити!...

Пехарник (дотле замишљено): Да ли те је ко смотрио, господару, кад си се вратио овамо у двор?

Првош (полако, живо): Нико.... Кад се растадох с тобом — пођох журно с мојим пратиоцима. Чим сам одмакнуо од двора, спопаде ме страховита сумња и ја не могох одолети — вратих се. Пратиоце оставих иза дворског гаја, а ја пешице и кришом дођох овамо. Никога не сретох ни пред вратима ни горе уза степенице.

Пехарник (полако): Добро је. Смислио сам већ.... (Обазре се.)

Првош: Говори!

Пехарник: Овде се сад спрема краљевска гозба, која не ће дуго трајати, јер Немања слабо мари за такве ствари; али ће бити прилике и згоде да учиним што сам смислио. (Врло тихо.) Имам при себи нешто што сам уграбио, управо украо од оног безбожника Мудрослава....

Првош: Шта? Шта?

Пехарник (са свим тихо): Отров!... Тај отров носио је уза се онај безбожник, док се скитао по Грчкој и по Азији, ваљда да се отрује — ако му дође до невоље.... Ово што имам биће доста за пехар вина који ће вечерас за навек успавати жупана расинског.

Првош (злурадо): Дивно си смислио!... Тако не ће бити никаке сумње, ни потере, ни освете.... А теби, драги пријатељу, награда је пола жупе у мираз с кнегињицом Лепом. За то ти дајем своју тврду властелинску реч у име своје и у име Завидово и Срацимирово!... (Полазећи, тихо.) Пази — мудро!... Испрати ме донекле — док одмакнем кришом од двора, а после на посао.... само мудро!... (Излази врло опрезно.)

Пехарник (одлази опрезно за њим, за се): Сатано, помози ми! (Оде.)

Штитоноша (долази с лева у дну, носи штит и буздован Немањин, гледа за пехарником): Ког ли врага онај угурсуз вреба? Да није полудео па мисли да је у гори? Не ће бити! Онаки не луде лако.... Мора да смишља опет некоме пакост.... Е да сам само још један пут јачи него што сам — бих заврнуо шију том мом крас-

ном избавитељу! Али овако — гледај, деране, свој посао! Шта ти је стало за слепе мишеве! (Оде на десна врата. Смркло се са свим.)

ПОЈАВА X

АНА, МАРИЈА, доцније ШТИТОНОША

Марија: Много се забависмо у врту, чедо моје! Ево се већ смркло.

Ана (веселија): Ала је дивно ово пролетње вече! Благ поветарац хладио ми је врело чело, као мила и слатка рука моје мајке.

Марија: Хвала твојој исповести и том благом поветарцу — сад си ми, кћери драга, мало веселија!

Ана: И хвала твојој љубави, драга Маро, која ми измами исповест те олакшах своме срцу.

Штитоноша (врати се с десна, за се): Тако! Оружје је у спаваћој одаји. Немања никад не спава без свога оружја. (Спази Ану и Марију.) Гле! Ту има некога!

Марија: Ко ли је тај млади витез?

Ана: Ти јамачно ниси из овога двора?

Штитоноша (наивно): Нисам!

Ана: А да ниси из кога суседног?

Штитоноша: Нисам.... Ја сам из далека — врло из далека.

Ана: Па збори — од куда си, шта си?

Штитоноша: Шта сам?... Ја сам онај што носи штит највећега и најславнијега српскога јунака и најбољега господара у Српству. А родом сам из Расине.

Марија: Из жупе Немањине?

Штитоноша: Из велике, богате, слободне жупе славнога жупана Немање. (Чују се трубе. У дну се почну купити дворани.) Ха, ето трубе!... Збогом, светле госпође! Немам кад разговарати. Господар полази на вечеру; а кад господар дође — ваља бити на месту. (Спази пехарника да долази.) А ево и мога избавитеља. Свак на своје место! (Стане до пехарника у дну.)

Марија (гледећи за њим): Чудан деран! (У дну се искупили дворани, велики челник, протовистијар, велики логотет, велики ђак. Две слуге унесу воштанице и метну на столове; слуге с буктињама остану у дну; перјаници са свим у дубини.)

ПОЈАВА XI

КРАЉ, КРАЉИЦА, НЕМАЊА, ДЕСПА, ИВАНИШ, АНА, МАРИЈА и остали.

Краљица (спазивши Ану): Гле, ту је и наша мила рођака и гошћа.... Ана кћери, где се ти беше изгубила?

Ана: У врту бејах, драга тетка.... (Спази Немању, задрхте и ухвати Марију за руку, полако.) То је он!

Деспа (смотри то, за се): Чудно ми Ана задрхта!

Краљ (Ани): Опрости, мила кћери кнегињице, што тебе готово и заборависмо, дочекујући драгог нам госта. (Показује Немању.) Одличан и редак гост краљевског ми дома, жупан расински, Немања. (Приказује Ану.) Кнегињица Ана, јединица кнеза Драгоша, господара хумског и требињског.

Краљица: А моја драга сестричина.

Немања (изненадивши се приметно): Клањам се светлој кнегињици, рођаци и гошћи краљевског ми домаћина. (За се.) Она је!

Деспа (оштро мотрећи): И он задрхта! Чудно заиста!

Краљ: Драги госте, Ана кћери, хајдмо за трпезу. Гозба је слађа и веселија кад је више драгих гостију.

Ана (тихо Марији): Одговори ме.... Не могу поћи....

Марија: Опрости, светли краљу! Ана моли да је поштедите, није јој са свим добро.

Краљица: О, чедо теткино, тебе ће убити та твоја сета, ако се не отимаш. Хајде с нама, разгали се, чедо.

Ана (збуњено): Опрости, светли краљу, опрости, мила тетка.... не могу!

Краљ: Па оставимо дете.... Нека је свак вољан под мојим кровом.... (Немањи.) Хајдмо, мили госте!.... Децо и господо, хајдмо. Ово је најсвечанији дан у дому моме. (Немањи тихо.) Драги жупане, за столом ћемо прозборити најважнију реч. (Пратњи у дну.) Нека трубе огласе. (Чују се трубе, краљ Иванишу.) Предњачи, сине, покажи пут госту нашем!

Деспа (мери погледом Ану, за се): Како се изговори!... О, подмуклице, добро ћу те узети на око! (Гости одлазе. Напред Иваниш, за њим Не-

мања и Деспа, па краљ и краљица, господа и перјаници; уз Немању његов пехарник и штитоноша. Пред свима слуге с буктињама.)

ПОЈАВА XII

АНА и МАРИЈА

Ана (заносно, нагло): Марија! То је он, то је он!

Марија: Ко, чедо моје?

Ана: Онај незнани витез!

Марија: Зар жупан Немања?!

Ана (узбуђено): Јест, он је. Његово лепо и јуначко лице прати ме и дан и ноћ, у сну и на јави; његов светли лик не губи ми се ни тренут с ока.... О, драга Маро, мени ће срце препући! Јер осећам да без њега не могу живети.... Али тешко мени — љубав моја биће ми смрт!

Марија (зачуђено): За што, светла кнегињице? Ти си владарева кћи као и он владарев син. Бог вам врже љубав у срце, он ће вас и саставити својом милошћу.

Ана (маше главом, невесело): Никад. Маро, и поред највише милости божје!

Марија: За што никад? Само ако те Немања воли....

Ана (са заносом): О, то сам уверена.... Да ме воли — каже ми његово жарко око; каже ми моја душа, јер чита љубав у његовој витешкој, поштеној души; каже ми срце моје, које тако живо куца за њега.... Ох, јест, Маро, он ме воли! То осећам сад, то сам осећала при свакој помисли на њ, то сам осетила кад ме је први пут угледао, осетила сам кад је ону ружу дохватио и пољубио, осетила сам кад му оно видех румен на јуначком му лицу.

Марија: Па, злато моје, кад си тако уверена да и он тебе воли — ја не разумем за што не можеш бити његова!

Ана (тужно): Не могу, драга Маро, никада! (Заплаче се.)

Марија: Каква је то сметња твојој срећи, кћери моја?

Ана (кроз плач): Мој отац!... Немања је Градињић!

Марија: Твој отац? Не може бити! Он те воли као своју душу, као своју зеницу! Због неке застареле мржње не ће стари кнез унесрећити своју јединицу.

Ана: Ти заборављаш, Маро моја, да сам ти мало пре све исповедила. Још ми и сад звоне громовите речи старог ми оца: „Само крв једног Градињића може нас помирити!“

Марија: Али чија крв?

Ана: Не знам.... Усудих се једном да га упитам, а он ми запрети — да му то више не спомињем.... То је оно, драга моја Маро, што ће ме убити!

Марија (пољути, па благо): Не плачи, душо моја! Још није све изгубљено. Твоја је Мара уза те. Ја ћу распитати, све разабрати. Светли кнез јесте тврде речи, али је добра срца. Молићемо га обе заједно, преклињати га; клекнућу ја овака стара пред њим; плакаћемо.... Сузе јединчета детета умекшаће срце очево, па нек је најтврђе. Само најпре да разберемо откуд је та мржња између њих.

Ана (мало охрабрена): Ох, слатка, драга Маро, помози твојој јадној Ани!

Марија (грли је): Не брини се, злато моје! (Грли је.) Дознаће твоја Мара ту тајну, па ма под земљом била. А Бог ће нам помоћи да измолимо у светлог ти оца благослов. (Пође у дно позорнице, ослушне.) Шта! Чујем ли добро? Го-

сти се већ враћају с гозбе!... Ето их боме! Хајдмо, кћери, склони се, да те не виде тако невеселу и плачну. (Оду брзо на лево.)

ПОЈАВА XIII

НЕМАЊА, ДЕСПА, КРАЉ, КРАЉИЦА, ИВАНИШ и остали гости. Два ПЕХАРНИКА носе златне пехаре. НЕМАЊИН ПЕХАРНИК уз КРАЉА а КРАЉЕВ ПЕХАРНИК уз НЕМАЊУ

Краљ (весело): Ево допратисмо драгог нам госта до његових одаја, а сад да му пожелимо лаку ноћ и тихи сан, да га поткрепи за сутрашњи пут.

Немања: Пред целим овим високим зборoм допусти, светли краљу, да ти захвалим на краљевском дочеку и госпоској гозби у дому твоме. (Краљица погледа значајно краља.)

Краљ (погледа Деспу па Немању): У који ћеш, драги жупане, скоро и друкчије ујездити, ако си вољан испунити ми драгу жељу.

Немања (погледа лако Деспу): Од свег срца, светли краљу. Тек витешку реч — опрости ми — не могу још заложити, барем док наше веће не прође. После сам готов на свечан и коначан договор. (Пола за се.) Свети циљу,

опрости ми ову варку! (Деспа чувши Немањин одговор, подигне главу поносито, приђе краљици и рекне јој нешто тихо, погледавши Немању.)

Краљ: А у то име још по пехар вина!... (Пехарник Немањин додаје пехар краљу, а краљев пехарник Немањи; они узму и пију.)

Пехарник (гледа испод ока Немању, за се): Пењући се уза степенице, једва уграбих прилику те усух отров.... Ноћас ти је крај!

Краљ (враћајући пехар као и Немања): До виђења, мили госте, у јутру!

Немања: До срећна виђења! (Поклони се. Краљ, краљица, Деспа, Иваниш и дворани оду десно дубином. Немања, пред којим слуге унесу воштанице, оде десно у одају. За њим његов пехарник и штитоноша.)

Штитоноша (видећи да пехарник застаје): Што застајеш?... Хајде! Знаш господарев обичај — да га вазда допратимо нас двојица до постеље, те да чујемо његове заповести за сутра.

Пехарник (узнемирено): То му је обичај на Расини.... у његовом двору.... у туђем — не знам да то мора бити....

Штитоноша: Напред, добри избавитељу! То свуда мора бити.... Господар не зна за

шалу, кад опази непослушност!... (Улазе обојица за Немањом. Краљеви дворници враћају се и разилазе се. После мале паузе врате се пехарник и штитоноша од Немање.)

Пехарник (узнемирено): Хвала Богу, брзо нас отпусти! Ох, мртав сам уморан! (Одлазе дубином. Наиђу двојица с буктињама и пролазе.)

Штитоноша (полазећи за пехарником): Бога ми и ја! (Виче за буктињашима.) Хеј, станите! Посветлите нам мало. И ми смо ваљда нека господа!... (Пехарнику.) Крочи брже, избавитељу, остадосмо у мраку, па се не ће знати — ко је кога избавио! (Одл. Мрак. Кроз прозоре засветли месец. Тишина. После мале паузе чује се загушена вика у одаји Немањиној.)

ПОЈАВА XIV

НЕМАЊА, за тим АНА и МАРИЈА

Немања (пола обучен, излази посрћући и вичући): У помоћ! У помоћ! Зар нема никога? Једва погодих врата у овој помрчини.... Шта ово би?! Чело ми гори.... снага ме издаје.... Гуши ме.... Ваздуха! (Хоће да клоне, али упне сву снагу и исправи се.) У помоћ!... Воде!... Изгорех жив! Има ли кога ту? Воде!... Ово је

нека напаст — уграбих у путу!... Гуши — дави — гори!... (Викне што може јаче.) Воде!... За име Бога — воде!... (Посрне и сруши се на једну столицу лево.)

Марија (дотрчи с воштаницом): Ко то виче у помоћ?... (Гледа у наоколо по дворани.)

Немања (загушено): У помоћ!... Умрећу!... Воде!...

Марија (спази га): Боже!... Немања!...

Ана (долази стрепећи, полако): Шта је то овде? Ко то зове у помоћ?

Марија (одјури поред ње): Воде!... Немања!... Брзо воде!

Ана (спази Немању, цикне и клекне поред њега.) Он умире!... Силни Боже, спаси га!... (Гледа га с највећим болом, Немања је гледа обнезнањено.)

(Завеса пада).

ЧИН ТРЕЋИ

После две недеље. — Башта код двора Завидовог на Рашкој. Напред башта. У дну далеко старински градиć и градско платно, изнад кога доцније ćбасја месец.

ПОЈАВА I

ПРВОШ и ПЕХАРНИК

Првош (долази с десна у дну, вукући пехарника за руку, љутито): Треба да те смрвим, да те убијем!... Даде ми у Дукљи тврду реч да Немања не ће отићи жив из краљевог двора, па шта би? Ево га на Рашкој жива и здрава, на несрећу и пропаст свију нас!

Пехарник: Кунем ти се, светли господару, да сам га онда отровао, али му ваљда сâм ђаво поможе!... Својом руком сасуо сам отров у пехар краљевога пехарника, па сам и место променио с њим, за сваки случај — да сумња падне на дукљанске дворане.... Али

све узалуд! Баш у тренутку кад у Немање беше још само толико живота — да издахне, донесе ђаво ћерку кнеза Драгоша и њену пратињу; напојише га водом, набавише од некуд и блага млека те га и млеком залише.

Првош: О, куга их уморила да Бог да!

Пехарник: Не би му оне ништа помогле, да не беше другог узрока!... (Полако.) Отров је јак као гром. Слушао сам од оног безбожника, Мудрослава — да нема лека, ако се доста узме.... Мора да сам у хитњи и брзини мало узео. Бојао сам се да не опази онај матори лисац, а и онако сумња на мене. Ето то је помогло Немањи.... не беше доста отрова — мало уграбих.

Првош: А сумња ли Немања, ко му је хтео доћи главе?

Пехарник: Ни на кога. Он и не верује, да оно беше отров. Мисли да је у путу назебао, преморио се или каквим јелом очемерио; јер где год уз пут свратисмо, властела га дочекиваше и гошћаше као цара.

Првош (љутито): Тај ће још залудети читав свет! Он мора пасти — па ма ја и главом платио.

Пехарник (живо): Па то је лако. Сад ти је у рукама.

Првош: Размислићу! — Уклони се, ево ми браће. (На његов знак пехарник оде дубином десно. Он наставља.) Вечерас ће се преломити.... Жив или мртав, тек мора бити сатрвен.

ПОЈАВА II

ЗАВИД и СРАЦИМИР, долазе у разговору, с леве стране у дну, ПРВОШ

Срацимир: Завиде брате, не замери ми, што сумњам да Немања неко зло смишља против нас. (Спази Првоша.) А гле, ево и брата Првоша. Сигуран сам да ни он то не верује.

Првош: Шта?

Срацимир: Та, брат Завид једнако ми пуни главу неким опасностима, које нам Немања спрема — па ми чак прети и неком пропашћу, која нам је, вели, извесна: ако пристанемо уз Немању.

Првош: А ти?

Завид: Он сумња.

Првош (јетко): Ти сумњаш?!

Срацимир: Сумњам.

Завид: А његово пријатељство с Угрима, који су од вајкада наши непријатељи и који вребају сваку прилику, да грабе наше покрајине?

Срацимир: Које ми не умедосмо мушки бранити, — бар ја не, — и које он жели да поврати од њих.... За то и тражи наш савез и нашу помоћ.

Првош (горко се насмеје): Наш савез и помоћ, а с нашим непријатељима у савезу, војује с њима заједнички и шаље дароме краљу Гејзи у знак вечитог пријатељства!

Завид: Па његово тајно шуровање с Манојлом!

Срацимир: Манојло га цени и истински воли, као јунака, као човека и мудра владара. Манојло га воли и за то што ширк веру православну, зида свете православне храмове, гони јерес и папску веру, а то годи Манојлу, а нарочито патријарху и Манојловим саветницима, а и нашем народу.

Завид: Ха, ха, ха! (Иронично.) Па зар за то само што га воли, — даје му толике поклоне и земље, уздиже га изнад нас старијих, па чак и изнад краља! Та зар не видиш —

да ту има неки тајни уговор између њега и Манојла! Зар не видиш да он ратује против њега — само привидно. Имам ја вернога стражара, који оштро мотри на то, који зна да је између Манојла и Немање углављен уговор: да му Манојло у свему попушта, докле све нас не потчини и упропасти, а за тим да преда све земље и његове и наше као клетвеник Манојлов. Зар не видиш, да лукави Грк хоће преко свога пријатеља Немање да нас са свим покори и пороби, као што је учинио и с татарском, Самуиловом и Борисовом државом.

Првош: А Угре увлачи у непријатељство с Манојлом, како би тај лукави цар после и њих напао те узео за навек Босну и утврдио своју власт у Хрватској.... Али рецимо, да све то није; рецимо да се сложимо и пристанемо уз њега.... шта мислите, шта би онда било? — Зар не чусте како га народ свуда поздравља и властела дочекује?! Он је већ сад свима омиљен, а шта ће бити тек онда, кад постигне што је смислио?... Онда ће му једног дана доћи воља да нас баци с наших жупанских столица, да укине нашу власт, да

притраби наше земље, и да се сам прогласи краљем и господарем свију земаља и целога народа! — Ако сте спремни и на то — а ви пристаните. Што се мене тиче, ја не пристајем — никад!

Срацимир (колебајући се): Е, кад је тако! — Али не, не! Ви сте ипак далеко зашли; та ту је још краљ.

Првош (цикне): Зар краљ?! — Та, зар не видиш, да је и њега са свим обрнуо на своју страну? Зар не видиш да и њега увуче у своју мрежу и у заваду с Манојлом? Зар га не приволи да отворено дође на породични састанак. Зар га толико не заслепи, да му је краљ чак и ћерку понудио — разуми, понудио! Ох, то је врхунац и круна његових плетака! — (Гневно с горчином.) Ха, али ћу их ја раскинути или умрети, тако ми живога Бога!

Срацимир: Кад је тако — доиста изгледа вероватно.

Завид: Још се колебаш?! И теби се тек то чини само „вероватно?“ Ти, Срацимире, у инат тако говориш! Та сети се само шта је пре тога починио. Одмами нам толике подложнике; привеза за се властелу велику и

малу па и црквену; а све својим законима и својим уредбама! Зар не учини све то на штету наших жупа и нашега угледа?! Зар не отуђи од нас и народ и властелу?

Срацимир: То је истина. Тим нас је грдно оштетио. А све под изговором — „радите и ви тако.“ Као да је то лако уводити новйне, мењати законе и рушити старе обичаје.

Завид: Јеси ли се једном уверио?

Првош: Је ли ти доста то или хоћеш што више?

Срацимир: Не, не треба ми ништа више. (Поћутавши.) Али шта да се сад ради?

Завид: Шта? — још питаш?! Ту избора нема. Он или ми!

Првош: И то још ноћас!

Срацимир (изненађено): Шта! Још ноћас? Та ваљда не помишљате?!...

Првош: Нема се шта више мислити.

Завид: Немању жива — не сме зора угледати.

Срацимир (пренеражено): Зар је реч о његовом животу? — Не дао Бог!

Првош: Шта, не дао Бог! — Хоћеш ли да он твој смрси?!

Завид (живо): Избор је био тежак — боље он, него ми!

Срацимир: Стан'те, браћо! Тако вам Бога, стан'те! Та, ви заборављате, да је то наш брат!

Завид (пакосно): Брат! који ти спрема пропаст.

Првош: Ха! Ха! — (Подругљиво и бесно.) Брат! — који ти копа гроб!

Завид: Је ли ти он пречи од тебе?

Првош: Је ли ти његов живот милији од твога? — Бирај!

Срацимир: А његова војска? — А властела?

Завид: Баш то нас и жури да пре свршимо.

Срацимир: А Манојло? — А краљ?

Завид: Кад уклонимо сметњу — споразум је готов.

Срацимир: Не наглите, браћо! — А мајка?!

Првош: Мајка! — Зар је то праведна мајка? Воли ли она нас под једнако? — Не! Она годи само своме мезимцу, код њега и за њега живи, као да нас и нема. Одведе и сестру к њему. Доживе ли кад да она замери што е љубимцу и да му што год не одобри?!

Срацимир: Нека је, браћо, све тако — што можда и јесте на длаку, ја ипак не могу пристати на смрт његову. Затвор, прогонство, — што хоћете друго — само то не! и још једном, не, никада! (Пође у дубину.)

Првош (живо и тихо Завиду): Смислио сам нешто, ослони се на мене. Или при збору мач — или — видећеш већ.

Срацимир (гледајући лево у дубину): Ево иду гошће Завидове. Требало би се уклонити.

Завид: Не пре, док се вером не заверимо.

Првош и *Завид*: На живот и смрт!

Срацимир: На живот и смрт! — Само — не Немањи смрт!

Првош: Не бој се! (Пружи му руку.) На живот и смрт! — Хајдмо одавде!

Завид и *Срацимир:* Хајдмо!

Првош (у одласку за њима): Немања, мој си! Куцнуо ти је час! (Оду десно напред.)

ПОЈАВА III

АНА и МАРИЈА. Долазе из дубине, десно.

Ана: Добро учинисмо, што се за час уклонисмо. А мени и онако годи овај вечерни тихи

поветарац, који нас напаја дивним мирисом роснога цвећа.

Марија: За којим твоје срце непрестано жуди.

Ана: Та то је све у чему уживам. (Покутавши.) Је ли, драга Маро, да нема виђенијега витеза од Немање?

Марија: Дивила сам се његовом витешком и госпоском држању, па његовом стасу, збору, погледу. Виђала сам, кћери, доста гласовитих јунака и витезова, али је Немања све надмашио!

Ана: Па његово добро и племенито срце!

Марија: Ох, ту је ненадмашан!

Ана (љупко): Је ли? Па како збори с властелом, како са себрима па отроцима тек!

Марија: Мислиш да им је отац или мајка....

Ана: А не њихов господар и владалац.... (Уздане тихо.) Благо оној, која га својим назове! (Спазивши да долази Немања.) Боже!

Марија: Шта ти је, чедо моје? Што се преплаши?

Ана (збуњено и узнемирено): Хајдмо одавде, Маро!... Ето Немање!... Стрепим за своје срце да ме не изда.... А мој отац.... (пође.) Доцкан! Ево га!

ПОЈАВА VII

НЕМАЊА и ПРЕЋАШЊИ

Немања (поздрављајући Ану): Опрости, светла кнегињице — ако те мојим доласком узнемирујем.

Ана (чврсто се приљубила уз Марију, тихо и као дршћући): Не, — светли жупане.

Немања: Онда ми се ваљда само тако учини. — Ово је први тренутак и прва прилика коју уграбих да с тобом неколико слободнијих речи прозборим. Прва ми је и света дужност, да се из дубине срца свога захвалим теби и твојој доброј пратиљи на указаној ми помоћи — без које Бог зна шта би са мном било....

Ана (упадне му скромно у реч): То је дужност свакога човека и хришћанина.

Немања: Клањам се твојој скромности, али срце и душа моја осећају се обвезани вама обема за цео живот.

Ана (скромно и тихо): Сувише благодарности — за тако малу услугу.

Немања: Зар то мала услуга? — Та, спасла си ми живот! — Јер да ти не дође у оном тренутку, ја бих данас извесно већ био покојни.

Ана (показујући на небо): Послао нас је Бог!

Немања: И ја тако мислим. И баш за то што те он посла, двострука ми је жеља, да те као моју спаситељку умолим, да ми допустиш, да само с тобом неколико речи прозборим.

Ана (у пола за се): Слутила сам то. (Гласно.) Опрости, светли жупане, али....

Немања: Светла кнегињице, надам се, да ми не ћеш одбити молбу....

Ана (за се): Ох, срце моје!

Немања: А и тебе молим, драга пратиљо и другарице светле кнегињице, да ме оставиш за тренутак на само с кнегињицом, а залажем ти витешку реч, да немаш узрока никаквом страховању.

Ана (живо): Не остављај ме.

Марија: Светли жупане, жеља кнегињице....

Немања: И мени би била светиња! Али ово што имам да речем, гори као жива жеравица на моме срцу; морам исповедити, и то само кнегињици.

Ана (тихо Марији): Не знам ни сама шта да учиним? —

Марија (живо и тихо): Не знам шта жели. Ја бих молбу такога витеза саслушала.... Храбро, кнегињице! Ја ћу бити на близу.... Светли жупане!... (Поклони се и оде лево у другу кулису.)

Немања: Хвала, светла кнегињице! (Пођути.) Светла кнегињице! — Тисућама мисли лете ми кроз главу, а живи пламен у срцу гомила још више речи на језик ми. Све би хтеле у један мах к тебби да полете. (Пођути.) Од оног тренутка, кад нам се погледи први пут сусретоше; кад она дивна румен невиности прелете преко твог лепог лица; кад она ружа клону с твојих девојачких груди, те је подигох и понех као свети аманет, — разбукта се пламен у моме срцу, пламен што хоће да ме спали, сагори, да ме уништи.

Ана (тихо дршћући): Овај ме жар опија. —

Немања (све ватреније): Па као што ме избави од љуте бољетице у дукљанском двору, где те сам Бог посла, да ми будеш спаситељка, тако ми буди и по други пут спаситељка.... Ево ме пред тобом, светла кнегињице, просим милост за свој живот! (Молећи.) Буди и по други пут избавитељка његова! (За време овога говора Немањиног, Деспа се појавила десно у дну; саслушала говор и при завршетку види јој се на лицу, како је планула гнѐвом и отишла лево дубином. — Мрак се спушта јаче.)

Ана (борећи се са собом и угушујући осећање, за се): Глава ми се заноси!... У грлу застаје реч.... срце ми обузима нека слутња....

Немања: Не оклевај, не премишљај....

Ана (тихо и као у грозници): А мој отац?... Његова мржња.... Ћути, јадно срце моје!

Немања: Проговори, анђеле лепи.... Реци барем једну реч!

Ана (тихо за се, као пре): Не, не!... Не смем.... не могу.... (Гласно Немањи.) Не разумем те, светли жупане!

Немања: Не разумеш?! — Зар су моје речи тако нејасне? — Од којег Бога или Богиње да позајмим речи и глас?! — Не

разумеш?! А ти погледај у моје око, у зеницу његову, то огледало човечије душе! — Кроз њу загледај у моје срце, видећеш га рањено и раскрвављено твојом стрелом. Загледај у моју душу, па ћеш видети само твоју слику, запитај њу и она ће ти казати, да ме чежња за тобом мучи и сатире; казаће ти да те љубим да те обожавам — да за тобом умирем!

Ана (као горе): Ове ме речи убише!... Умудри ме, Богородице, — шта да одговорим?

Немања (са чуђењем): И ти још ћутиш?! — Дакле ме поглед мога ока и наде срца мога — преварише. (Ана ћути и стрепи.) Ти ме ваљда мрзиш?

Ана (тихо и стрепећи): Не....

Немања (живо): Али ме и не љубиш?

Ана (мало живље): То није.

Немања: Па шта ти онда забрањује, да ми не искажеш најмилију реч?

Ана (с уздахом): Мој отац!

Немања (радосно): Твој отац! Дакле страхујеш од старога кнеза?

Ана: Јер бих пре умрла, него што бих дала своју руку преко његове воље.

Немања (с усхићењем): О, дивни створе! — Та није те моје око узалуд угледало, не посла ми те узалуд благи Бог у сусрет. Таква Ана Немањи је још милија!

Ана (чисто одахнувши, радосно): Заиста?

Немања: Тисућу пута милија! — Не бој се, драга кнегињице! — Бригу о пристанку твога оца остави мени.

Ана (значајно): Али крв лежи између вас!

Немања: Пука лаж наших непријатеља, наших и народних!

Ана (још радоснија): Лаж?

Немања: Веруј, светла кнегињице! За то ти и рекох да пристанак очев оставиш мени. — (Почути па настави још свечаније али и озбиљније): Светла кнегињице! Преда мном је свети задатак, велико узвишено дело. Кад то свршим, измирићу се с твојим оцем, јер без његова пристанка, не желим ни ја!... Мени сад треба сва моја јуначка снага, сав жар мога срца, сва моћ моје душе, те да постигнем оно, што сви мисле да се постићи не може. Вечерас ће се прекршити. Нека све буде про-

тив мене, ја не ћу одустати од своје намере.... Али да бих се могао машити за оно што се чини немогуће, треба ми мира — и ја дођох да га испросим од тебе. Треба ми миран сан, сва снага мислилачка, сва храброст срца и одважност душе! — А ти ми све то украде! — Тек што легнем, да починем од напорног делања — а твој ми се анђеоски лик појави и не да ми ока склопити. Почнем ли мислити о светом предузећу, ти ми се у њ уплетеш. Затреба ли ми храброст срца, стрела твога првога погледа — жацне ме! Затреба ли ми одважност душе — ње нема — она је — код тебе! — Украла си ми сан, врати ми га. Украла си ми мисли, врати ми их. Украла си ми храброст, врати ми је. Украла си ми и срце и душу, — врати ми их и спаси и свети задатак и мене самога! — А за то доста је цигла једна реч, реци: „љубим те!“ И ти си ми спасла живот!

Ана (погледа га, задршће, покрије лице рукама; заплаче се и говори угушено): Боже, срце ми је препуно — хоће да прсне! — Угушене речи и притајани осећаји — хоће да ме уморе — снага ме оставља.... (Хоће да клоне.)

Немања (који је све мотрио, хоће да је придржи, живо јој приступајући): Ана! — Спаситељко моја! Обожавана Ана, — шта ти је?!

Ана (долазећи к себи): Ништа, светли жупане!... Остави ме! — (Окрене се њему и гледа га љубавним погледом.) Допусти, да те сад слободно гледам, да ти слободно и без зазора говорим; да ти слободно погледам у око и да се очарана и стопљена твојом љубављу — спустим кроза њ на дно твога срца и твоје витешке душе! Ти, лепа слико, моје млађане девојачке маште, слико мојих снова — дивни мој јуначе! — (Загледа се у њега.) Не, не! Није те око преварило, а још мање срце и душа! — Та твоја сам — твоја! Љубим те — љубим те! (Полети му на груди.)

Немања (прихвати је у највећем узбуђењу): Ана! — Душо драга! — Животе мој! — Анђеле чувару мој! (Ћутање. У исти мах, у даљини, врло тихо, да се једва чује, чује се Марија како виче: «У помоћ!» Код другог узвика као да јоји еко угуши реч. Немања се пренe на тај узвик.) Чу ли? — Као да неко викну — у помоћ?!

Ана (у заносу): Ја не чујем ништа — само куцање твога јуначког срца, лепи витеже мој!

(Гледа га нежно и љубавно.) А је ли још у тебе моја ружа?

Немања (вадећи ружу): Погледај — ево је! — Од оног тренутка вазда сам је носио на срцу!

Ана: Дивно! Дај је амо, драгане. — Ружа је краљица цвећа и пролећа. Тој дивној владарци, том првом сведоку и посреднику наше љубави, поверимо и нашу љубавну заклетву — о вечној верности! (Подигне ружу у вис.) Овде пред светлим лицем твојим, узвишена краљице, — заклињем се на вечну верност! А љубећи твоју пурпурну одећу — стављам печат мојој заклетви. (Пољуби ружу.)

Немања (гледа је с усхићењем и дивљењем): Невино анђелче! — На вечну верност кунем се и ја! (Пољуби ружу.) Нека ме громови поразе — ако је прекршим! (Са свим се смркло, месец се већ појавио више замка.)

Ана: Прекршиш ли је — свенуће Ана — као и тај цветак.

Немања: Само смрт моја кида моју заклетву! — Али сад праштај, животе мој! Света ме дужност зове — време је, одох на збор.

Ана (усхићено): Нека ти помогне јаки Бог! — До скорог, срећног и вечног састанка, — владаоче срца мог!

Немања: До скорог виђења и вечног састанка, лепото моја! (Загрли је и нагло оде. Ана гледа за њим у највећем узбуђењу.)

ПОЈАВА VI

ДЕСПА и АНА. Доцније ВОЂ и два ПЕРЈАНИКА

Деспа (ван себе од љутине, дође из дубине с леве стране. У пола за се угушеним гласом): У мало што ме не угушише речи, које ми допреше до уха. (Погледа око себе.) Сви су у двору. Све је немо и мирно. Никога нема осим мојих верних.... (Погледа у небо.) Тако ми најсилнијега, — извршићу — што сам наумила! (Ступи напред и мотри Ану злобно и пакосно.)

Ана (једнако гледећи за Немањом): Оде. — Нестаде га у мраку. Хвала ти, Боже, што ми га поклони!... Али време је да се вратим у двор. Што ли Марија не долази! (Окрене се и пође месту, где мисли да је Марија. Виче.) Марија, Марија!... Чини ми се да сам се сувише задоцнила. Шта ли ће тетка и Деспа мислити?!

Деспа (нагло приступи и ухвати је грчевито за руку. Ана је спази и пренеражена, цикне. Деспа љутито): Да си крвница!

Ана: Шта рече, сестро?!

Деспа (љутито): Не спомињи више то име. Од данас ти нисам сестра — већ твој злотвор!

Ана (изненађено): Деспо! — (Благо се насмеши.) Та, ти се само шалиш, драга сестрице!

Деспа (бесно): Умукни! — Шалим се? — Ха, ха, ха! — Шалим се!

Ана (згрози се): Од твога смеха хвата ме језа! Теби је зло! Хајдмо у двор. (Окрене се лево и викне.) Марија!

Деспа (бесно): Ни корака!

Ана (застане пренеражено): За име Бога — шта ти је?!

Деспа: Ха, ха, ха! — Још питаш, змијо!

Ана (као горе): Змија! — Ја?

Деспа: Да, змија што допузи амо подмукло, да уграбиш оно, што није твоје — да ме покрадеш!

Ана: Ја тебе да покрадем?!

Деспа: Јест, да ме покрадеш! — Зар ми не преоте и не украде, мало час, мога заручника?

Ана (изненађено): Шта збориш ти?... Твога заручника?!

Деспа: Јест, заручника кога најзад бејах изабрала и за кога ми и отац свој пристанак даде.

Ана (као изван себе од чуда): Немању!... Зар је Немања — твој заручник?!...

Деспа: Мој заручник кога ми ти примамити хтеде. Али си се преварила. Заборавила си ко је Деспа! Заборавила си да краљева пратња, да сва властела двора Радослављевог стрепи од Деспе и слуша је као Бога! А да не посумњаш у то одмах ћу те уверити. (Лупне у дланове, вођ и два краљева перјаника појаве се у дну.)

Ана (уплашено): Тако ти Бога — шта значи то?

Деспа: Шта значи? — Значи, да Деспа не трпи, да јој се ко плете у њене послове. Значи, да хоћу, силом своје моћи, да збришем тај сићушни трунак што паде на пут мојој срећи!... (Стражи.) Ухватите је! (Војници пођу Ани да је ухвате.)

Ана (у највећем страху): Натраг! — Марија! У помоћ, у помоћ!

Деспа (пакосно се насмеје и гледа је презриво): Вичи само, вичи! — У залуд ти је све! И она је већ у сигурним рукама. (Вођу.) Је ли извршено?

Вођ: Као што си заповедила, светла кнегињице!

Деспа: Јеси ли се побринуо за све?

Вођ: За све. Двор је подалеко — стража поуздана, нико нам живи сметати не може.

Деспа: Добро! — Ову девојку и њену пратиљу одмах у највећој тајности у град Рибницу. Баците их у тамницу, сваку за се. Градски заповедник и ти главом ми јамчите.

Ана (која је то с највећим страхом слушала, полети Деспи): Деспо! Деспо! Шта си наумила? Шта чиниш то? Зар заборављаш ко сам?

Деспа (мирно): Знам ко си, па за то и чиним!

Ана (у очајању): О, Боже, љуто ли ме казниш, што дођох амо! Али не, не, то није могуће! Деспо! Ти ниси заборавила, да сам ја гошћа краљева! Ти не ћеш погазити светињу наших обичаја. Ти не можеш заборавити да смо једне крви, једног дома!

Деспа: У залуд трошиш речи.

Ана: Шта ти скривих тако страшно, да ми тамницу спремаш? Зар је то кривица што волим Немању? Велиш да ти је заручник, да те је и светли краљ њему обећао, а мене окривљујеш да ти га отимам.... И најзад шта ће ти човек, који те не воли, који другу воли и којој се мало час закле на вечиту верност; а Немања је витез који не крши своје заклетве!

Десиа (као змијом уједена, цикне): Баш за то те и уклањам. Кад тебе не буде, мени ће се приволети. (Зграби је за руку и повуче напред.) А зар ти мислиш, да ја тражим љубави? Да ми је до тога стало, пошла бих за Првоша; који ме обожава. Али не! То није врхунац жеља Деспиних! — Ја хоћу са свим нешто друго, о чему твоја детињаста, луда глава и не сања! Ја хоћу круну!

Ана: Ти хоћеш круну! На част ти све круне овога света. — Моја душа само њега иште, само њега тражи!

Десиа: Али баш њега не дам! Од њега зависе моје жеље, за то ти га и узимам! (Војницима.) Доста беше збора — водите је! (Војници пођу Ани.)

Ана: Не чини то, тако ти сестринства, тако ти старости бабе мога! Тако ти живога Бога! (Клекне пред њу.) Ево те клечећи преклињем — смилуј се!

Деспа: Нема милости! Зар теби милост, а себе да убијем?! (Гордо.) А што клечиш преда мном, тако ти и приличи пред краљевом ћерком коју чека круна краљевска!

Ана (скочи увређена до живца): Шта, зар мени ово приличи? — Мени кћери независнога кнеза Драгоша, чији понос и госпоство познаје цело Српство! Ја само клекох пред сестром, а ти сестринско срце газиш ногама! Па нека! — Јадни, охоли, завидљиви створе! (У највећем узбуђењу.) Па згази ме, смрви ме као црва! Попиј моју крв, ишчупај моје срце и размрви га твојим зубима, крволочна тигрице! — Ана тврдо верује у чисту, узвишену и свету љубав Немањину — и у пуном уверењу, да ће је штитити свемогући Бог а казнити твоје опако дело, — довикује ти: Немања ни по смрти мојој не ће бити твој! — Никада!

Деспа (плане свим гневом): Шта? Још стојите, робови?!... Учините крај! (Лупи ногом.) Водите је! (Вођ и војници зграбе Ану и повуку.)

Ана: (коју војници вуку лево, довикује Деспи свом снагом свога гласа): Упамти! Тако ми Бога! — Никада! — никада!

Деспа (угушено, претећи Ани): Онда ћу вас смрвити обоје! — Пропаст и теби и њему! (Оде журно, на десно.)

(Завеса брзо пада).

ПРОМЕНА

Ноћ. Осветљена дворана у двору Завидовом на Рашкој. На левој страни, напред, престо жупанов. У дну на истој страни две столице, за мајку и Немању. Десно три старинске столице: за Завида, Срацимира и Першоша. Десно напред у првој кулиси врата. Лево иза престола, у трећој кулиси врата. Такође и десно у трећој кулиси. Дворана је осветљена воштаницама и светиљком с таванице.

ПОЈАВА VII

МАЈКА, НЕМАЊА води мајку на којој се више опажа болест и немоћ, него старост; у својим говорима често се одмара, ЗАВИД, СРАЦИМИР и ПРВОШ. Сви долазе с десна из треће кулисе..

Мајка: Мили синови, драга децо моја! — Ове ноћи, из ове дворане, с овог места, мила децо, треба да изађе срећа дома нашега, срећа васколиког српског народа. Пре него што краљ и наш рођак ступи у ову дворану, рада је ваша стара и изнемогла мајка, да вас још једном опомене на слогу, заједнички рад и братску љубав. Само братском искре-

ном слогом: кад је брат брату прави брат, кад је брат готов у свако доба погинути за брата, — само таком слогом бићете велики на понос и дику свога народа а на страх вашим непријатељима. (Завид, Првош и Срацимир стоје десно напред, мајка и Немања у дну.)

Првош (тихо и подругљиво): Сад ће почети о свом љубимцу!

Завид (тихо): Мир!

Мајка (настављајући): Велико је и огромно дело ваше, иште огромне жртве. Не штедите их, драга децо. Не штедите их за срећу вашу, за срећу народну.

Завид (тихо Првошу): Већ се траже жртве!

Првош: За мезимца за цело!

Срацимир (озбиљно): Пустите старицу, бар да изговори.

Мајка (по што се мало одморила): Отац ваш, јуначки жупан Градиња, прибави вам доста земаља, за свакога појединце и за све скупа. Он жељаше и сањаше о истом делу, које ви сад помоћу божјом мислите отпочети. Он вам је у неколико утро и пут. Напред, децо, у име Бога и народа! Поведите овај јадни, свакојаким кушањима измучени народ, независ-

ности, јединству и величини; оснујте му благостање и срећу. Тако ћете осигурати вашу срећу и учврстити ваш дом — па и краљевски престо.

Завид: Ти заборављаш, драга мајко, краља.

Мајка: Не заборављам, драги сине. Не поричем и поштујем његово право; али краљ је већ стар; Иваниш је на жалост слаб и снагом и духом, а младој увећаној држави треба моћна рука и мудра глава, да је управља. Скоро ће, децо, доћи време да се бира краљ. Треба да избор падне на једнога од вас, и то, на онога, који буде најподобнији и умом и снагом; па био тај који од средњих или најстарији или најмлађи....

Завид (тихо и живо Првошу): Ето је!

Првош (исто тако): Не рекох ли?!

Мајка (настављајући): Тај треба да оснује дом и славу Градињића! — Али, и опет вам велим, за све то треба пре свега слоге и љубави братске. За то вас, драга децо, преклињем сени вашега оца, да се узајамно слушате и цените, да пођете путем милог ми сина Немање, кога је Бог упутио на добро и његово и свију нас.

Првош (као горе): Ово је већ и сувише!

Завид: Не пренагли, — покваришеш све.

Мајка (погледа Првоша): Ти као да нешто рече? — Плаха душо! Можда сумњаш? — Не сумњај, дете моје. Погледај ову седу косу. Свака је влас по једно искуство дуга, бурна живота. Што сам год рекла, рекла сам вам по искуству, као мајка деци својој.... То нека те умудри и увери.

Немања: Браћо! животом мајке наше кунем вам се, да ће све бити на добро свију нас.

Првош: Много нам се заклињеш.

Немања (мало увређен): Шта рече?

Завид: Истину!

Мајка: Децо!

Срацимир: Мир! Ево краља! (Сви се повуку на своја места.)

ПОЈАВА VIII

КРАЉ с пратњом и ПРЕЋАШЊИ

Завид (чим угледа краља): Поздрављам те, светли краљу, у овом свечаном тренутку, као главу породице, као најстаријега по годинама и достојанству, коме доликује прво место у дому нашем. (Показује руком на престо.)

Краљ: С радошћу примам поздрав мојих жупана и мојих милих рођака, и захваљујући им од срца што дођоше на овај збор, желим, да ово веће наше прође у слози и љубави и да буде корисно по све нас. (Пође престолу, а његова пратња изиђе десно у прву кулису, кроз коју је и краљ ушао; но кад спази мајку Немањину, застане и загледа се у њу.)

Срацимир (тихо Завиду): Охо, из њега говори Немања!

Мајка (која је то приметила, краљу): Поглед твој, каже ми, краљу, да се чудиш, шта ћу ја у овоме мушкоме збору, где није место женској глави!... Ја дођох само као заступник сени покојнога жупана Градиње, чију успомену деца моја врх свега поштују, да се нађем па овом збору с маслиновом гранчицом у руци, те да мирим и стишавам — ако се деси какве неслоге међу децом мојом.... И ја те молим, светли краљу, допусти да заузмем ово местанце у дну, с најмлађим својим сином, које нам и приличи — мени као непозваној а њему као најмлађему. О, господару, старост и слабост већ ме је оборила; већ сам једном ногом крочила у гроб; а и овај пут од Расине

до Рашке тешко ме изнурио. Бог зна хоћу ли се жива одавде вратити. Не замери, светли краљу, што се остарела и онемоћала мајка граби у последњим данима својим, да се још нагледа своје миле деце и њиховога рада око своје среће и будућности свога народа.

Краљ: Поштујем, драга рођако, твоју скромност и твоју љубав према деци твојој. — Остани!

Мајка: Хвала, господару! (Поклони се краљу; он се пење на престо. По што је краљ сео, сви седну.)

Краљ: Светли жупани, у име Бога, да приступимо делу, ради кога се састасмо.

Завид (Првошу тихо): Почни!

Првош (исто тако): Почни ти — ја ћу прихватити.

Завид: Пре свега, допусти, светли краљу, да запитам брата Немању, нешто о прошлости и минулим делима његовим.

Немања: Питај, брате Завиде. Немању ћеш наћи увек спремна, да ти праву и часну истину каже.

Завид: За што уведе толике новине у уредбама земаљским?

Немања: Па старе су се већ преживеле.

Првош: Али тиме примами толике наше поданике!

Немања: Не ја, већ њихова сопствена воља и изгледи на бољи и напреднији живот. А то баш тврди, да су моји закони у мојој жупи бољи од ваших.

Завид: Но ти закони руше старе обичаје.

Немања: Само оне, које су већ престарели. И божји створови мру кад престаре, а камо ли људски. На њихова места долазе нови створови, а уз њих нове тежње, нове жеље и нове уредбе, које доноси потреба.

Завид: Зар потреба беше, да се себрима и мајсторима даде већа слобода?

Немања: Свакако. Па не само већа слобода него и веће користи. Слободан ратар оре певајући своју њиву, а увећана му корист постиче га на рад, јер зна да не ради, као пре, само за господара, него и за себе. У руци слободна јунака слободније сева мач, који сакова слободна рука мајсторова, а и сигурнији му је ков, него у мача који кује ропска уздрхтала рука.

Првош: А што властели укиде повластице?

Немања: Што властели одузех, то дадох ратару и мајстору.... Држава је кошница, а народ пчеле. Хоћеш ли, да ти се кошница препуни медом — постарај се да пчеле имају цвета. Хоћеш ли, да ти је пуна блага државна ризница — постарај се да и последњи подложник твој има пред собом препуну зделу из које се залаже те крепи своју снагу за нови рад. То ти је као и студенац. Ако си му нашао добру и издашну жицу — црпај из њега колико хоћеш, а кад потреба заиште — испразни га до дна, богато врело испуниће га опет, те се ни познати не ће да му је што одузето.... Што сам властели укинуо на једној страни, накнадио сам јој на другој. Дао сам јој права на половину ратнога плена и све робље — да га насељава на своје баштине. Тим привезах властелу железном ка́риком за рат. Ратаре и мајсторе подигох за то, што ми је жеља и тежња, да наш радник, постакнут слободом и својим правима — прегне толико на рад, да почне измишљати и стварати оно чиме би се могле подмирити, — ако не све, а оно бар већина потреба земаљских сталежа, те да у туђини тражимо само

оно што се у нашим земљама не може израдити и у чему је наша отаџбина по природи својој оскудна.

Срацимир (тихо Првошу и Завиду): Видра је то — не дâ се нигде и ничим уловити!

Завид (тихо): Уловићемо га ипак!

Првош: А што дирну у светиње народне? Што удари намет на свете обитељи и иноке? Што начини од божјих храмова видарнице, а од побожних отаца видаре?

Немања (дирнут): Не дао Бог, да сам дирнуо у светиње народне! Ја, по могућству, дижем домове божје, а не обарам их. У договору с главарима црквеним, допуних само иночке дужности. Кад им је свети позив, да лече душевне рâне, нека лече и телесне. Кад је света обитељ видарница за душе, нека буде и за тела. Сав народ, почев од властелина па до последњега себра, даје своје прилоге манастирима и побожним иноцима. Право је, мислим, да и манастири и браства њихова, кад дође потреба, принесу своју жртву на олтар наше миле отаџбине!

Краљ: Мудро зборишь, жупане.

Немања (одушевљено): Ето, драга браћо, одговорих вам за прошлост, а сад ми допусти, светли краљу, и ви, браћо моја, да прозборим коју о садашњости и нашој будућности, рашта смо се и састали у овом двору.... (поћутавши.) Од великога кнеза Часлава, који држаше све српске земље уједињене и од кога стрепише сви непријатељи, па до светога краља Владимира, који тако уједињену српску државу прими у наслеђе, те је мудро чуваше све — докле га лукави рођак татарскога колена не домами на веру, те мучки уби пред светим олтаром. По смрти Владимировој, распаде се српска држава опет на жупе. Узалуд је покушавао Бодин, за њим и син његов Ђорђе, да све делове прикупи....

Завид: Па кад њима не пође за руком, шта ћемо ми?

Немања: Молим те, пусти ме да довршим!... Не пође им за руком, јер им велика властела беше неверна, поткупљива и саможива; јер слушаше само лукаве наговоре труле Византије.... Али ми, четири брата рођена, а пред нама светли краљ, рођак наш, ми треба да прегнемо сложно и братски да вратимо

стару српску заједницу, да обновимо и подигнемо оно што је разорила и упропастила саможивост наших предака.

Завид: А где је та снага и моћ?

Немања: У нама самима, у снази и моћи нашега народа.... Јер наш народ, српски народ — нема нигде добра пријатеља. Пријатељство сродних нам и несродних суседа — тек је привидно, и вазда се иза њега крије њихова сопствена корист.... Не ради мудро, ко мисли да се може поуздати у тако пријатељство и тражити снаге и моћи у њему. Снага је у нама самима. Зар наш светли краљ не влада доњом Зетом? Хум и Требиње држи јуначки и независни кнез Драгош. Завид Рашку и Стари Влах, средњу Тару, горњу Дрину и Пиву. Сраћимир земље северно од Рашке до Мачве, а источно граничи са мном на Морави. Првош држи изворе Таре и Пиве, горњи Лим, земље до Дрима, Мораве, Таре. Ја примих у наслеђе: Топлицу, Ибар, Расину. Задобих мачем још Дубочицу, нишку и средачку област, део гостиварске и липљанске области и помакох своје међе у Косово.

Првош: Али за то издржа два тешка рата, проли толику крв, стављајући на коцку да све изгубиш, а нас да ослабиш и посрамиш!

Немања (мало увређен): Боље би учинио, брате Првошу, да то ниси спомињао. Али кад ме изазиваш — казаћу ти! Нема до данас тога владаоца, ни јунака, ни народа, који броји саме победе, а ни један неуспех. Па ни сâм Велики Александар није био тако срећан! Ко хоће напретка и добра на дому — мора сву своју снагу уложити у рад. Ко хоће победе и успеха на бојном пољу, мора уложити крв и живот! Кад ме ратна срећа не послужи, ви ме нападосте и ружисте; а кад одржах победу, ви ми — чини ми се — завидите! Је ли то братски? — Пресудите сами!... Али на страну то. Даље са ситним прекорима и гадном завишћу!... Сложимо се братски, као права браћа, као синови једне миле отаџбине. Полетимо живо свак у своју жупу, на све стране. Дигнимо све, властелу велику и малу, себре, сокаљнике, отроке и меропхе. Ако немате доста оружја — даћу вам ја; моји мајстори раде и дању и ноћу. Што вам у храни недостаје — подмирићу ја из

своје жупе.... Сад је најзгоднији тренутак! Спремих вам и савезникâ. Босански бан Борић, клетвеник Манојлов, на самрти је, тек што није преминуо. До који дан бановаће у Босни јуначки властелин Кулин, мој пријатељ, кога већ придобих за ову свету ствар. Угри ће нас помагати, у нади да ћемо им оставити Београд, Браничево и Мачву. Манојло има и сувише посла у Бугарској и у хрватској покрајини, где се боре латинска и православна вера, или Византија и Угарска, око превласти, а све на штету онога народа. Прегнимо, браћо! Доста је краљ српски седео у Дукљи, као клетвеник грчки, без икакве моћи према великим својим жупанима, својим клетвеницима тек по имену, а у ствари самовољним господарима који пале и жаре по својим жупама, не слушајући никога! Доста је било српске неслоге, поцепаности, народног понижења горег и од ропства!... Сад је жива згода, браћо моја, да створимо независну, велику, уједињену српску државу; да своме српском, независном и силном краљу подигнемо престо у Приштини, Призрену, Скадру или Скопљу, а нас четири брата, четири снажна жупана да будемо четири

стуба српскоме престолу, четири љута камена станца моћи и снаге српске, о које ће се разбити сви непријатељи наши, сви непријатељи свеколикога Српства!

Првош (тихо): Па да ти будеш краљев зет, први уз њега, те да владаш над нама?!

Краљ (устане и рашири руке): Дивни јуначе, ходи да те загрлим; да пољубим ту мудру Богом изабрану главу!

Мајка: Децо мила, пружите један другом јуначке и братске руке, да вас мајка благослови!

Срацимир (Завиду): Заиста, Немања има право!

Завид (пакосно): Хтео си ваљда рећи — пра́во, да нас све потчини, упропасти и уништи. До воље ти стоји да пристанеш!

Немања (у највећем одушевљењу): Не премишљајте се, драга браћо, Богом вас живим преклињем! Преклињем вас срећом народном и нашом! Сетите се лепе которске жупе и њених красних лукâ. Сетите се Босне, дивне Босне, јер да дивна није не би се толико туђини грабили око ње, као око златне јабуке. Сетите се призренске, приштинске, скадарске,

солунске области!... Та зар не видите да нас сам Бог упућује, да нам заповеда: да будемо наследници трошне, труле Византије! Сетите се наших великих предака. Сетите се Сâма, праоца нашега дома који основа силну братску државу на западу; па неумрлога кнеза Часлава, првог ујсдиниоца српских земаља; па јуначког Петра, рашкога жупана, који разби силног цара византијског и оте му скоро сву Македонију; сетите се витешке браће Властимировића, који сломише под Рашком силу цара Бориса, заробише њега и синове му и у овом истом двору прописаше му услове мира, вратише наше земље све до родопских планина и нагнаше татарске освајаче, да приме свету веру Христову! Тако вам свију тих великих Срба и јунака — на ноге, браћо, десницом за мач.... па на свето дело!

Мајка (усхићено): У име Бога, моји соколови!

Краљ (с престола, уставши): Пружимо један другом руке — закунимо се!

Мајка (дршћући од радости и узбуђења, полако корача посрћући међу њих): Брзо децо, снаго моја, снаго српска, брзо руке један другоме;

да вас мајка благослови, док је старачка снага није издала од превелике радости!

Немања (у највећем узбуђењу): На моје груди, драга браћо моја! (Пође к њима с раширеним рукама.)

Завид (мрко): Натраг, неверо!
Срацимир: Натраг!
Првош (громко): Натраг, издајниче!
(У један мах.)

Немања (пренераженo): Шта рекосте?!

Мајка (тако исто): Чујем ли ја још?!

Краљ (изненађено): Шта значи то?!

Завид: Значи — да је Немања Јуда, који нас продаје!

Немања (у највећем чуду): Јуда! — ја?!...

Мајка (тако исто): Децо! децо! — Зар вас остави памет?!

Првош: Јест, Јуда! који је већ примио сребрнике за издајство браће своје!

Срацимир (презриво): Издајник!

Мајка (гневно): Умукните! — Какве речи!

Краљ: Памет ми се мути — какав обрт?!

Завид (живо Немањи): Мислиш ли зар што те пустисмо да говориш, да ћемо и даље трпети твоју обману и издајство?

Срацимир: Мислиш ли да ми не знамо твоје шуровање с Угрима?

Првош (живо и бесно): И твој тајни уговор с лукавим Манојлом, с којим си утврдио твоју продају и твоје издајство и за што си већ примио награду у новцу и земљама.

Немања (као у бунилу): Новци — земље — награда — продаја — издајство!... Јесам ли ја полудео или вас остави ум?... Шта зборите ви? Тако вам Бога, говорите јасније!

Завид: Твоје је издајство доказано! Одавно ми пратимо сваки твој корак, свако твоје дело.

Немања (бесно): На среду доказе, брате Завиде! или живога ми Бога!...

Првош: Зар ми теби да доказујемо оно, о чему смо потпуно уверени?

Завид: Лис је ушао у лавовску пећину — а докле је нас не ће из ње жив!

Краљ: Шта хоћете, светла господо?!

Првош: Да казнимо издајника, по заслузи.

Мајка (сва у чуду стрепи и дршће — дрекне): Децо! Децо!...

Немања (упадне у реч): Не троши узалуд речи, драга мајко! Пусти мене, да им ја прозборим. — Хвала ти, благи Боже, што ми у овој

борби очува мој дух, непомућен ум и бистро око, те загледах дубоко у ваша небратска срца! — Угледах у њима завист, завист злобу и страх! Ви ме оптужујете а не доказујете. То значи да хоћете из саможивости и пуке ваше себичности да распалите неслогу међу нама! Хоћете да сметете свето дело. — Хоћете да станете на пут слободи народној, моћи, слави, сили и величини државној! Али тако ми витешког имена и мача мога, тога не ће бити — докле сам ја жив, а ни по мојој смрти! Ја прободенисах безбројне ноћи мислећи, заложих сав свој труд, крв и живот за своју мисао, прокрчих пут и спремих све, па и вас позвах на братско учешће. Ви то одбисте, ногама згазисте, а све из страха, да вас не надмашим и не наткрилим. А то значи да сте, поред те ваше ниске себичности, немоћни и снагом и духом и да нисте ни достојни великих дела!... На част вам ваша помоћ, кад сте небраћа! (Сва три брата виде се све више узрујани.) Бог ми је дао доста снаге, сâм ћу покушати да остварим своју мисао, па ма знао да ћу погинути!... Хајдмо, мајко! (Пође.)

Завид (бесно): Ни корака!

Срацимир (тако исто): Доле с Немањом! — У тамницу с њим!

Првош: За мачеве! Смрт издајнику! (Тргне мач.)

Мајка: Не у крв — убиће вас Бог! (Стане пред Немању.)

Краљ: Не газите светињу гостопримства!

ПОЈАВА IX

ДЕСПА, улети из врата лево при последњим речима краљевим ПРЕЋАШЊИ

Деспа (узвикне): Не брани га, оче! Мало пре се и сама уверих. Јест, он је невера, издајник! (Приђе живо краљу и нешто му тихо рекне.)

Краљ: Шта рече?!

Деспа: Издајник!

Првош (за се): И она! (Охрабрен.) Напред!

Срацимир (који је заједно с њима тргао мач, стане пред Завида.) Не, смрт! Или ћу га ја главом бранити.

Немања: Доле те мачеве!... Боже, уздржи ми гнев!

Првош: У бездан с њим!

Завид и *Срацимир:* У бездан!

Мајка: Завиде, Срацимире, Првошу!

Немања (тргне мач): Опросги, Боже! Рад Српства опрости!

Мајка: Но у крв!... Краљу.... децо, Немања!

Првош (хоће да нападне Немању, Срацимир задржава Завида): Овамо, издајниче!

Немања: Удри, небрате! (Избије Првошу мач.)

Мајка: Велики Боже! Раставите их! — Краљу, рођаче!... У помоћ! Стража! (Полети краљу, па онда вратима.)

Завид (викне на поље): У помоћ, витезови, јунаци! (На обоја доња врата јурну по неколико војника у оклопу и с оржјем. Пред сваком гомилом по један витез.) Ухватите га или га исеците!

Мајка (која је била полетела вратима, спази то, врисне и падне мртва.)

Немања (чувши то, баци мач, потрчи мајци и клекне поред ње.)

Завид: Опколите га! (Војници направе полукруг око њега и мајке.)

Немања (подиже се полако): Мртва је! (Дође напред.) А ви, несрећници! Убилци мајке своје, која вас роди, одрани и однегова! — За ово ће вам судити Бог! — А што хоћете да убијете и другу своју мајку, своју

отаџбину — за то ће вам судити и Бог и народ!... (Краљу.) Чувај се, господару, да се љуто не покајеш што ме овако остави у одсудном часу!... (Браћи.) Баците ме у бездан, из њега ће ме избавити праведни и свемогући Бог! Узмите ми одмах живот.... из пепела мојих костију родиће се див на ваш ужас и на пропаст вашу!... Јер то захтева сéн мајке ваше, то захтева изневерени народ и издана отаџбина! — То захтева неумитна правда божја! (Пође.)

Првош (војницима): Водите га! (Војници га зграбе и одведу.)

(Завеса пада брзо).

ЧИН ЧЕТВРТИ

ДВОРАНА И НАМЕШТАЈ КАО У ПРВОМ ЧИНУ. — ТРУБЕ, ВОЈНА ВИКА, ЗВЕКЕТ ОРУЖЈА. ЧУЈЕ СЕ НАПАД И ОДБРАНА ГРАДА, АЛИ СВЕ У ДАЉИНИ.

ПОЈАВА I

ЛЕПА и ВЕЛИКИ СУДИЈА

Лепа (у грнини): Ово је већ други пут како те молим и преклињем, да ми кажеш, шта је с Немањом. — За што не долази и где се он тако дуго бави?

Судија: Ја ти већ рекох, дете моје, да је наш драги Немања жив и здрав и да ће се скорим вратити. Може бити да му туга не да да се одвоји од гроба мајчина.

Лепа (заплаче се): Моја добра мајка, она и не слућаше, да никад више не ће видети своју ћерку, нити ја њу. — Ох, благи Боже, за што украти мајци радост, да јој ћерка њена

буде при издисају и да суза жалости детиње ороси мртво лице љубљене мајке. — Али Немања, где је он? Ни њега нема да жалосну, осамљену сеју поутеши.

Судија: Не тугуј, дете моје, за Немањом. Ја ти јамчим да ће се вратити.

Лепа: Узалуд ме тешиш. Душа моја слути и страхује, да се њему морало какво зло десити. Бадава тајите и кријете од мене. Ја знам да је та војска пред градом браће моје и њиховог савезника, неког старог кнеза, чије ми име не хтеше казати. (Судија обори очи.) За што упаде војска Срацимирова у земљу Немањину, и за што напада ево већ шести дан на његов град? То ми каже, да су се на жалост браћа завадила или је Немања заробљен или — не дај, Боже — већ и мртав!

Судија: Колико те још морам уверавати, да је жив?!

Лепа (узбуђено): Ма колико ме уверавао — не верујем ти! Да је Немања жив, долетео би он као соко и распудио ову војску и ове нападаче, као што орао распуди голубове. Не би он ни часка трпео да му непријатељ у његову лепу земљу упада, руши и пустоши

и да му његов град отима. (Плане.) Не, никада не би он то допустио, да је у животу! (Напад се чује све ближе.)

Судија: Заклињем ти се да је жив!

Лепа (живо): Па говори где је, кад јамчиш да је жив!

Судија (тихо): Шта да јој речем? (Гласно.) Отишао је на састанак с царем Манојлом.

Лепа (горко се насмеши): О, ка̀ко слабо познајете сестринско срце! Зар ти мислиш, да ја нисам распитивала и мало и велико и да нисам својим сузама измолила да ми кажу, све што знају. Зар мислиш, да ја не знам да и Манојло купи војску, која треба, крај Косова, да се састане са Завидовом војском, те да обојица слошки ударе после на Немању, ако овде не победе.

Судија: Али то им не ће поћи за руком, докле смо ми у животу.

Лепа: Дакле, истину ми рекоше? Па кад је тако, за што нам не дође у помоћ војска средачка, нишка, дубочка или бар топличка и ибарска, као најближе, те да као громови ударе на непријатеља и да га смрве, него нас брани само расинска и градска посада?

Судија: Немања је тако наредио. Војске све да су спремне, али да се без њега у бој не упуштају, осим ове коју спомену. (Граја нападача све већа.) Мудрослав зна његове заповести, па и за сам случај ако би умро или погинуо.

Лепа (узвикне): Не дај, Боже! (У том тренутку чују се громки непријатељски узвици: «Јуриш! — Пењите се уз бедеме. — Напред!» — У сред те вике чује се скоро близу, громки глас Драгошев: «Ана дете! Дете моје, јеси ли ту?!»)

Лепа (потрчи прозору): Ево их, опет јуришају! Ово је данас већ пети пут! Ко ли је онај седи стари јунак, који, кад год се граду приближи, једнако узвикује: „Ана дете! Моје дете!“

Судија: То је велики кнез Драгош, кога преварише — да би уз њих пристао — да му је Немања, јединицу Ану уграбио и овде сакрио.

Лепа: Немања то да учини? Немања?!

Судија: Нико то не верује, ко познаје Немању, али отац поверова, јер му, како веле, ћерке нигде нема; те пристаде уз њих својим витештвом и са својом јуначком коњицом. (Трубе градске затрубе јако, звона зазвоне, с поља се чују усклици: «Ура! Победа! Јуриш! Наш је град!»)

Лепа (уплашено): Шта значи то?

Судија: То значи, дете моје, да је град у највећој опасности, да га је непријатељ сад при заласку сунца, од свуда напао. Трубе позивају на одбрану све, што може оружје понети. А звона значе то исто, осим што још позивају и свештенике у храм божји на молитву, да измоле у Бога победу и спас граду.

Лепа: И ја ћу на бедеме!

Судија: Ни по што, тако ти брата, остани! (Задржи је.)

Лепа (очајно): А оно ми бар кажи — преклињем те — где је мој брат и шта је с њим?

Судија (тргне мач): Једно ти само могу казати, да сиђеш у доње просторије и да се за сваки случај, дохватиш тајног ходника, где ћеш ме чекати, да те њиме спасем или после победе амо доведем. Сад се ломи ко ће освојити! Збогом! (Оде.)

Лепа (клечећи код прозора): Боже! Боже! силни и свемогући — спаси Немању и нас! (Вика с поља све јача.)

ПОЈАВА II

ПЕХАРНИК и ЛЕПА

Пехарник (улети с голим мачем, блед, зверајући око себе): Овде мора бити. — Победили, не победили — она мора моја бити! Морам се осигурати и одвести је на сигурно место. — А после, лако ћемо. — (Гледа око себе.) Али где је само? — (Спази Лепу.) Ха, ево је! (Пође журно к њој и узвикне.) Лепа!

Лепа (уплаши се, цикне и скочи): Ко си?

Пехарник (узрујано): Ја сам.

Лепа (позна га): Ти!... Кога тражиш? — Шта ћеш?

Пехарник: Још питаш?... (У заносу.) Та, кога могу другог тражити, желети, до тебе, дивна вило!

Лепа (пренеражено): Шта рече!

Пехарник (све ватреније): Рекох, да тебе тражим, дивна вило ових гора и овога двора, слико рајска, која ми непрестанце трептиш пред очима. Тражим те, да ти кажем: да те љубим! — да те обожавам! — (Звона и грајa чују се још једнако, али тако да тој сцени не смета.)

Лепа: Шта изусти, робе!

Пехарник: И да мораш бити моја!

Лепа (згрози се и пређе на другу страну): Та овај је од страха полудео!

Пехарник (још ватреније): Не од страха, већ од љубави за тобом, бајни анђеле! (Пође к њој.)

Лепа: Натраг! — Лудаче!

Пехарник: Охо, лакше само!... Рекох ти, да ти мораш моја бити!

Лепа (гневно): За те речи — стрепи!

Пехарник (поносно): Од кога?

Лепа: Од Мудрослава и свију војвода! Чим се врате исећи ће те за ту дрскост на комаде.

Пехарник (пакосно се насмеје): Кога? — Зар мене? — До мало час, до који тренут биће они исечени — пашће им неверничке главе. Зар не чујеш ту вику, тај бој? Још који часак, и они с поља улетеће у град и мене прогласити његовим господарем.

Лепа (изван себе): Овај је заиста луд!... Он господар!

Пехарник: Да, господар! Па не само овога града и ових земаља, него и највишега блага, за којим чезне моја душа — твој

господар! — За то не премишљај се, већ хајде са мном, тренуци су скупи.

Лепа: Ја с тобом? — Пре у гроб!

Пехарник: Не у гроб — већ у мој загрљај, дивни анђеле, у загрљај огњене, бурне, страсне љубави! (Пође к њој.)

Лепа: Натраг! — Ни речи више, махнит лудаче! Јер знај кад се Немања врати — поред све племенитости његова срца, — да ће ти за ту погрду језик одрезати.

Пехарник: Ха! — У њега се ти уздаш?! — Тај више не долази.

Лепа (уплашено): Шта велиш?!

Пехарник: Велим, да му се не надаш. Немања је пропао!

Лепа: Онемео!

Пехарник: Јест! Уништен, смрвљен! Можда је већ и умро!

Лепа (дрекне): Умро! — Ох, моје слутње!

Пехарник: Бачен на дно бездана, где се легу гује и акрепи. Жив оданде још нико не изађе!

Лепа: Па ко га баци тамо — несрећниче — говори!

Пехарник: Издана браћа, за издајство!

Лепа: Издајник си ти, робе, који хоћеш да ме обманеш!

Пехарник: Тако ми Бога, истину ти рекох! — Хајде!

Лепа (пође да побегне на поље): У помоћ! — У помоћ! Овамо ма ко био! Спасите ме од овог лупежа!

Пехарник (стане пред њу): Лупеж сам доиста. Јер пузих, лагах, сплеткарих! А за што? само за то, да бих тебе добио, једина жељо моја! Ти си ми обећана награда и ја те узимам! (Полсти к њој, у исти мах чује се громки узвик Мудрославов: «Отварајте капије, јуриш за њима, победа је наша!» — Одмах за тим «ура!» и звекет оружја. Звона су стала.)

Лепа: Чујеш ли?

Пехарник (застане, за се): До ђавола! Та то наши уступају. — Ако се не пожурим — пропао сам. (Гласно, ухватив је за руку.) Чујем, и баш то ме гони да хитам. — За мном!

Лепа (отргне се): Натраг! — У помоћ! — У помоћ! — Та зар никога нема да ме спасе?!

Пехарник: Никога нема! — Ни Бог ми те више не оте! За мном, последњи ти пут рекох. (Ухвати је за руку и повуче.)

Лепа (отимајући се): Да ме се ниси дотакао! — Боже, спаси ме ти! (Борећи се с њиме, спази му нож.) У помоћ! — У помоћ!

Пехарник (вукући је за леву руку): Не помаже ти ништа. — Мораш са мном!

Лепа (истргне му нож): Ха! — Овај нека ми помогне! (Замахне на њега.) Пуштај ме, ниткове, или ћеш умрети!

Пехарник (стукне за тренут): Зар ти не знаш, да је љубав слепа и неустрашива? — Моје си благо и награда, за то ћу те силом на рукама однети. (Залети се к њој и хоће да је дигне на руке.)

Лепа (цикне): Ево ти награде! Издајниче! (Удари га ножем у срце.)

Пехарник (падајући): Проклета била! (Издахне.)

Лепа (клоне на колена): Опрости, Боже, што ово учиних! (Чују се победни узвици војске што се враћа: «Победа! — Победа!» — У цркви се чује, по издаље, појање: «Слава тебје, Господи, слава тебје!»)

ПОЈАВА III

ЛЕПА и ШТИТОНОША, доцније МУДРОСЛАВ, ВЕЛИКИ СУДИЈА и ВОЈВОДЕ

Штитоноша (улети с голим мачем): Ко викаше овде у помоћ? — Не видим никога. (Спази на поду пехарника.) Али ко овде лежи? — У сред срца погођен ножем — мртав је. (Позна га.) Та то је онај несрећник, мој красни избавитељ! — Ко га уби? (Спази Лепу.) Ти?! (Лепа климне главом признавајући.) О, рука ти се посветила, светла кнегињице! (Погледа леш.) Ха, за то ли ме по пропасти Немањиној зграби и нагна, да амо побегнемо? — Добро си учинио — дође на време по заслужену награду. Хвала ти, светла кнегињице, и од моје стране, што си ме избавила од овога ђавољег избавитеља. — Ура! Живела светла кнегињица! — Ура! (У тај мах чује се с поља где се војска враћа кличући: «Победа! — Живео Немања!»)

Мудрослав (улази с голим мачем у руци, гологлав, говори на поље): Хвала вам, јунаци, у име моје и у име светлога господара жупана Немање, на вашем јунаштву! (С поља се чује наново: «Ура! Живео Немања!» Улази Мудрослав,

велики судија, за њима војвода ибарски.) Хвала ти, Господе, на дарованој победи!

Судија **(усхићено):** Разбисмо их јуначки! А војвода Стеновит даде се у потеру за њима са својим јуначким Расињанима. Где кога стигне, обаљују их као снопље својим бритким мачевима или их својим бојним копљима прикивају за земљу. Десет дана бар имаћемо мира од њих, а надам се да ће нас оставити и побећи до врага од куд су и дошли.

Мудрослав: И ја тако мислим. **(Спази мртва пехарника и Лепу где клечи.)** Но, шта је ово?

Лепа **(клечећи и са сузама):** Праштa ли, оче, Бог убиство, које у одбрани учини девојка?

Мудрослав: Дакле ти то учини? **(За се.)** Слутим шта је могаше навести на то. Поштедећу од испитивања невиност. **(Гласно.)** О, драго дете, не само да прашта, него још награђује. Утеши се, драго дете, то беше воља самога творца, он укрепи и оснажи твоју руку.

Лепа: Хвала ти, оче, што ми душу утеши. **(Устане и полети њему.)** Али сад, оче — ја знам све — преклињем те као другога нашега оца, као истинита пријатеља мога брата, — избави га, спаси га!

Мудрослав (одлучно): То и хоћу, дете моје. Само чеках да непријатеља одбијемо и победимо. Али сад на дело! — Војводо ибарски, позвах те амо, да ти речем: да изабереш неколико најбољих твојих витезова, ти ћеш са мном. Половину твоје војске стављам под заповед војводе Стеновита расинског. Он већ зна моје наређење, а с другом половином чекаћеш господара и мене на међи твојој. За остало побринућу се ја. (Пружа руку великом судији. Војвода се поклони.) А ти, Мирко, прими по реду врховну управу над овим градом, војском и земљама. Буди мој заменик, заменик Немањин, до нашега повратка. — Пак у име свемогућега — на дело!

Лепа: Боже силни и свемогући, укрепи им деснице, штити их и чувај их ти, Боже! (Клекне.) Спаси ми брата — спаси га!

Мудрослав (клекне поред ње): Допусти, да и ја твојој чистој молитви придружим своју. Молитва сестрина и истинског пријатеља — нека допре до правде божје! — Творче и Господару светова — чуј нашу молбу — узми мој живот, — а спаси Немању! Спаси народ! — (Њих двоје клече и моле се с уздигнутим рукама, а

велики судија, војвода и штитоноша скину капе, прекрсте руке, гледећи у небо. Из цркве се чује појање велико: — «И молим ти сја, Боже наш!»)

(Завеса полако пада).

ПРОМЕНА

Три недеље доцније.

Ноћ. пуст стеновит предео. У дубини позорнице „Бездан“ у који су бацили Немању. Десно при првој кулиси мала колеба стражарска, покривена кровином. Из даљине се чује грмљавина, муње, ситна киша и ветар.

ПОЈАВА IV

ПРВОШ у оклопу. Један ВИТЕЗ с неколико ОКЛОПНИКА стоје уз Првоша. Пред колебом неколико ОКЛОПНИКА, — СТРАЖАРА

Првош (стражарима): Спрема се бурна ноћ, грмљавина, киша и ветар већ почиње. Оваке су ноћи врло згодне, да се ко прикраде и да нам однесе благо, које чувамо у овом бездану. Удвојте смотреност, наоштрите погледе, ако су вам миле главе.

Стражар: Не брини се, господару.

Првош: Спушта ли се вода и хлеб сужнику?

Стражар: Као што си заповедио, господару.

Првош: Чује ли се какав говор и опажа ли се знак живота сужниковог?

Стражар: Првих дана чула се још по која реч, кад би се нагли над бездан.

Првош: Грдње и проклињање?

Стражар: Не.... Уздаси и молитве. — Али од петнаест дана амо — ништа се више не чује.

Првош: Нека се моли, узалуд ће му бити. Истина, рече поносно — „Избавиће ме Бог!“ — Баш бих волео да доживим то чудо. (У пола за се.) Да не беше само Срацимира — свршио бих ја с њим још у двору. Но она будалина, не само што га тамо заклони, него још припрети, ако га погубимо, да ће се одвојити од нас, с војском својом прећи у Немањине земље, подићи све на оружје и осветити братову смрт. А имаћаше скоро већ спремну војску и голему пратњу на двору Завидовом, с којом се не беше лако упустити

у бој. (Окрене се витезу.) Оде ли војска у помоћ Срацимиру и Драгошу?

Витез: Отишла је.

Првош: А је ли и она спремна, коју треба послати Завиду на Косово?

Витез: Сутра у зору — кренуће се.

Првош: Проклето стражарење — привеза ме за ове стене, те не могох кренути и ја у Расину, да видим те јунаке Немањине, који одбише и разбише Срацимира и онако славног јунака и војводу — Драгоша! Али ваља ми добро чувати ово благо, јер ако ми измакне — стаће ме свега па и живота! (Витезу.) А колико посла краљ Радослав војске?

Витез: Једва хиљаду и то најлошијих. Сву своју војску прибра око Дукље, коју наново утврди и начини неприступним градом, а другу смести у град Рибницу.

Првош: Ко ти то рече?

Витез: Тисућник, што доведе коњике.

Првош (у пола за се): И боље! Немања ми је рукама. Ако погине Завид и Срацимир — угушићу Немању, као голуба, нека му кости иструну у овом бездану. Рад сам да видим — хоће ли се из пепела његових ко-

стију уздићи див да нас све смрви. — (Гласно.) Хајдмо, јунаци, уклонимо се за раније од буре. (Стражару.) А ти да си ми смотрен и опрезан као ждрал, иначе — оде глава! (Оде с пратњом у другу кулису, поред колебе.)

Стражар (гунђајући за њим): Да си ти којом срећом, место оног доброг човека и јунака доле у бездану — на тебе бих тако ми живота — мотрио и жешће од ждрала. (Осталим стражарима.) Грмљавина је све јача, тек што не груну и громови. По овом времену не ће ни медвед из своје пећине, можемо мирно спавати. (Уђу сви у колебу. — Грмљавина и киша све јача.)

ПОЈАВА V

МУДРОСЛАВ, са СЕБРИМА и ОТРОЦИМА. — ДЕСПА и ИВАНИШ с ОКЛОПНИЦИМА. — НЕМАЊА и његови ОКЛОПНИЦИ. — ПРВОШ с ВОЈНИЦИМА. — СТРАЖА.

Мудрослав (преобучен као витез с мачем, о рамену му виси тиква с вином. Долази полако и опрезно, за њим себри и отроци појаве се, оружани секирама за пасом. — Гледећи за Првошем): Оде ли већ једном, небрате и крвниче? (Себрима и отроцима.) Сад, децо, на посао! Примакните оруђа

и будите спремни, докле ја стражу или поткупим или овим зачињеним вином успавам! (Чује се ход и шушањ с леве стране.) Али мир! — Неко канда долази с оне стране. Склоните се — а ја ћу се овде прикрити да ослушкујем и мотрим. (Отроци се повуку у кулису, а он се прикрије за жбун до друге кулисе.)

Деспа (у женском оклопу с мачем, долази опрезно, за њом Иваниш, такође у оклопу и наоружан): Оно је ваљда стражара — на месту смо.

Иваниш (тихо и живо): Али тако ти Бога, за што ме довуче амо?

Деспа (тако исто): За то, што се грдно преварих! За то што ме занесе гнев, сујета, а врх свега љубомора, за коју дотле не знаћаше моје срце. — Што држах, да ће Первош с браћом предузети дело Немањино, а овамо он стражари овде, Срацимир, отима земље Немањине, а Завид сави још ниже колена пред Манојлом, чију помоћ очекује, те да јурне као разбојник на остале градове и покрајине Немањине — заклињући се Манојлу још на већу потчињеност и верност, у коју свом силом вуче и краља. Место да потргоше

мачеве за независност и уједињење, као што Немања хтеде.

Иваниш: Имаш право!

Деспа: Они се показаше као отмичари и пузавци Манојлови, хоће то да начине и од оца нашег. Место да заблиста сјајније круна краљевска на његовој глави, они му спремају ропске окове. Немања је само кадар, да изврши што беше предузео, јер кад се његова војска тако јуначки бори без њега, шта ће бити кад се он појави? За то управо и наумих да га избавим. Кад се увери да сам му ја избавитељка, придружиће се на ново нашем оцу, спојити војске, разбити непријатеља, ујединити земље, створити независну велику државу — а тад ће жељена круна сијнути на глави очевој, а после на твојој, — (у пола за се) или управо на мојој! — (Гласно.) Мора ми тад пружити своју руку, а уз такога зета бићеш ти владалац моћан и силан!

Иваниш (радосно): Драга моја сестрице, — хвала ти, на бризи и заузимању сестринском. Сад се не кајем више, што пођох за тако мудром и одважном сестрицом. (Загрли је.)

Деспа (одлучно): Морам га спасти. То је једино јемство, којим ћу га везати за се. Избавитељци мора пружити руку. А за тај циљ и циљ његовог предузећа, вреди живот на коцку ставити, а и за то — (тихо) што га сад љубим до лудила (гласно), што је узор витештва! — На дело!

Иваниш: На дело!

Деспа: Застани ти ту и буди спреман, да ми у помоћ прискочиш. Одох стражи, да видим, да ли презире злато. (Упути се колеби.)

Мудрослав (појави се иза жбуна): Мрак ми смета, да лице уочим, а од говора не могох разабрати ни једну реч. (На вику стражареву повуче се за жбун.)

Стражар (искочи из колебе): Стој! Ко си? (Окоми копље на Деспу.)

Деспа (полугласно): Пријатељ!

Стражар (подигне копље): Прилази.

Деспа: Женска је глава. Не бој се издаје. Брзо и у кратко. Овде је у овом бездану моје благо. Нудим ти богаство и госпоство и теби и твојим друговима, ако пристанете да га украдем.

Сражар: Ни за цео свет!

Деспа: Живот ти је сигуран а и богаство. Краљева ти кћи јамчи. (Покаже прстен.) Погледај! Ноћ је погодна, — сутра до подне си најдаље на краљевој земљи. Да тамо доспеш, помоћи ће ти мрак и ова кеса, а тамо ће ти отворити врата госпоству и богаству овај прстен. Пристајеш ли?

Стражар: Ако ми се закунеш да ни такнути не ћеш живот сужников?

Деспа: Тако ми среће девојачке и милости божје!

Стражар: Добро. (Викне полугласно у колебу.) Хеј! чмавалице и ленивци, на ноге! (Стражари истрче, он говори с њима полугласно показујући Деспу, која је међу тим пришла Иванишу.)

Деспа (Иванишу): Успела сам — пристају!

Стражар (прилази Деспи): Сужник је твој! А новац наш и твоје обећање.

Деспа: Ево ти кесе. (Да му кесу.) Жури се!

Стражар: Затећи ћеш нас пред двором краљевим! Хајдмо, браћо! (Оду опрезно испред Деспе у прву кулису. Грмљавина, ветар и киша траје цело време, тихо и поиздаље. Сад учестају муње, а и остало бива поступно све јаче.)

Десиа: На посао! Брзо по оруђа и пратњу. (Оду обоје у трећу кулису лево.)

Мудрослав (по што су отишли): Не могу ни издалека да наслутим ко су. Али по свему видим да их посла сам Господ, јер нам раскрчише пут. (Баци тикву.) Даље од мене, отрове, којим се у мало не огреших ради живота љубимца мога! (Гром удари.) Ово је неко пресказање! (У кулисе.) Јесте ли ту, децо?

Себри и *отроци:* Јесмо! (Сви снажно али полугласно.)

Мудрослав: А оруђа?

Себри и *отроци:* Ево их! (Уносе троноги чекрк са спремљеним паламаром.)

Мудроелав (показује десно у дну на стену): Онде га наместите. Наваљајте камење на притегу. Удесите гвоздене беочуге, куке и појасеве. (На крају једека, који ће се спуштати, висе о гвозденим карикама два појаса са железним кукама. Докле они то врше, говори у пола за се.) Ђак је мој на месту; спреман с последњим срествoм — ако нам затреба — чека на мој знак, као затегнута тетива. (У кулисе.) Овамо, јунаци! — (Изиђу неколико оклопника, донесу шлем, штит и мач Немањин.) Мачеве из корица, па на моју запо-

вест сеците свакога на комаде, ко покуша, да нам на пут стане. (Попнесе к себрима на стену.) Јесте ли готови, децо?

Себри и *отроци:* Јесмо! (Грмљавина и севање све јаче.)

Мудрослав: Још једно, децо, који ће од вас поћи по господара?

Себри и *отроци* (вичу као из једног грла): Ја!

Мудрослав: Не сви. Само један може поћи. И то онај, који нема ни оца ни мајке, ни родбине, ни породице.

Отрок: Ја немам никога. За мном не ће ни једна суза канути. (Клекне пред њега,) Преклињем те — пусти мене!

Мудрослав: А јеси ли спреман, ако до невоље дође да останеш доле, и живот жртвовати?

Отрок (млад и снажан момак, одушевљено): Мој живот је жупанов! — Радо ћу га жртвовати за нашег доброг и витешког господара!

Мудрослав: Ово је избраник! — Притегните му појас. (Прикаче му себри.) Ради доле мудро и опрезно, да господар не помисли да му долази џелат.

Отрок: Не ће, јер кад будем већ близу — покликнуће: „Твој верни отрок, господару, који долази, да ти живот пред ноге положи!“

Мудрослав: Пази, мрак је.

Отрок: За господара — провидиће моја зеница и кроз најгушћи мрак.

Мудрослав: У име Бога — спустите га! (Себри га спуштају. У пола за се.) Диван младић! И у најдубљем калу наћи ћеш драги камен, — само га потражи. — (К небу.) Господе, силни и свемогући! — врати нам господара, жива, здрава и неповређена! — Моли те народ! — Моли те правда! (Себрима.) Јесте ли га спустили?

Себри: Доле је већ.

Мудрослав: Уже се јако дрма. (Нагне се над бездан. Виче доле.) Јесте ли готови?

Отрок (из дубине): Јесмо!

Мудрослав: За уже, децо! Уложите сву снагу — не штедите је. (Себри приону и вуку.) Срце ми бије од страха и чежње — као да ми је двадесет година, чисто хоће својим ударима да разбије груди! — (Нагне се и виче.) Јеси ли ти, господару?

Немања (из дубине мукло): Јесам!... Само журно! (Деспа и Иваниш дођу с војницима.)

Деспа (упрепашћена, угледавши Мудрослава и остале): Шта је ово? Посла ли ове пакао?

Мудрослав (својима): Јунаци, готови да сте!

Деспа (у највећем гневу): Та то је сâм сотона, што се створи ту непозван да ми отме плен! Уклон' се с тога места или ћу заповедити да вас исеку — уже пресеку — па нека се раздроби о стење! Тако ми Бога учинићу то — пре него што ми га отмете!

Мудрослав: Вичи колико хоћеш! Ако се макну — сецките их! (Себрима.) Сложно и снажно, децо! Још мало.

Деспа (ван себе): Да ниси сам сотона — позвала бих цео пакао у помоћ. (У пола за се.) Њих је више, узалуд је сваки напор. Кад не може бити мој, нек пропадне! (Гласно.) Глас ми се не ће чути, али ће се чути војнички рог у кули Првошевој, која је одавде двадесет корака. — Уклањај се с места или....

Мудрослав (загледа је): Пакао те избаци из своје чељусти! — Ти си жена! Онда мора бити издаје! — Ни стопе се не мичем!

Деспа: Онда пропаст свима. (Војнику.) Дувај у рог што те дах служи! (Војник дуне у рог снажно. Грмљавина и севање још јаче.)

Мудрослав (викне својима): Јуриш, јунаци! (Вођ и војници полете на њих.)

Иваниш (њега и Деспу окруже њихови војници и бој се отпочне): За челик, јунаци!

Првош (с поља): Држте се, јунаци! — Ево вам помоћи!

Мудрослав (чувши то у очајању, громким гласом): Сад нам помози, ти Боже! — и свети Аранђеле Михаило! (Севне у тај мах ужасно с громовским треском. — Сенка св. Аранђела Михаила с пламеним мачем, појави се у дну, що врх бездана. — У тај мах улети с десне стране, из друге кулисе Првош с војницима; стане запрепашћен, а војници му падну на колена. Деспини и Немањини посрну једно од другога, па се чисто окамене. Мудрослав, кад је изговорио, скочио је са стене, пошао Првошу у сусрет и остао и он запањен. — Сви стоје неми, докле појава траје. — Кад нестане слике, Немања је у тај мах већ горе, откачи појас, скочи са стене и викне.)

Немања: Мач! — Дајте ми мач! (Војници му додају живо, мач, штит и кацигу.)

Првош (на тај глас пренe се, у пола за се): Да ли добро чух? — Пакао га прогутао! —

То је његов глас! (Бесно, али промењеним гласом.) То је он! — Он главом! (Спусти брзо визир и јурне напред.) За мном, јунаци!

Мудрослав (препречи му пут): Удри!

Немања (који је већ пришао и одгурнуо Мудрослава): Дижи наличје — да те видим ко си?

Првош (громко): Брани се!

Немања: Наличје горе, ако ти је поштен образ!

Првош: Брани се, или ћеш погинути!

Немања: Удри! (Избије Првошу мач и рани га.)

Првош (падајући): Ох! — Сатано! — Муња те сажегла! (Војници га његови прихвате и одвуку у другу кулису десно. Један део Немањиних војника јурне за њима.)

Мудрослав (коме су прискочили себри у помоћ са секирама, одвоји се и јурне на Деспу и Иваниша, вичући): Напред, децо! — Не штедите никога!

Немања (остао је гледајући за Првошем): Нешто ме необично текну у срце! — Опрости ми, Боже, за ову крв на јуначком мегдану!

Мудрослав (враћа се с осталима. Прилази живо Немањи): Коњи су спремни. — Брзо! — Похитајмо!

Немања (прене се из сањарије и окрене се): А божји — а ваш посланик?! (Сви се гледају зачуђено.) Без њега — ни корака!

Отрок (пужајући се горе из бездана): Ево ме, господару!

Немања (радосно): Ох! (Остали му пођу у сусрет.)

Отрок (изишав, наставља): Заостах на једном засеку у стени — кад теби загрози опасност — да бих тебе лакше извукли. Те се сад испужах ноктима.

Немања (с усхићењем): Избавиоче мој! (Загрли њега и Мудрослава.) На моје срце, пријатељи моји до гроба!

Отрок (изненађено и блажено): Господару!

Мудрослав: Хајдмо!

Немања (к небу): Боже! заштити твоју красну децу! (Погледа око себе, па громко.) На коње! — па на Расину! — У свети бој! За спас народа!

Сви: Живео Немања!

(Завеса брзо пада).

ЧИН ПЕТИ

Шест недеља доцније.

ПРЕСТОНА ДВОРАНА КРАЉЕВА У ДУКЉИ, У ДНУ У СРЕДИНИ ПРЕСТО, С ОБЕ СТРАНЕ ПОРЕД ПРЕСТОЛА, У ЧЕТВРТОЈ КУЛИСИ УЛАЗАК. ПРЕД ПРЕСТОЛОМ, НА ТРЕЋОЈ КУЛИСИ ЛУК СА СТУПОВИМА, НА КОЈИМА ВИСЕ СЛИКЕ БИВШИХ КРАЉЕВА ИЗ ДОМА ВЛАДИМИРОВИЋА. ПРЕД ЛУКОМ, СА СВАКЕ СТРАНЕ, ПО ЈЕДАН ПРОЗОР. У ПРВОЈ КУЛИСИ ЛЕВО И ДЕСНО, ПО ЈЕДНА ВРАТА. ЛЕВО ИЗМЕЂУ ПРОЗОРА И ВРАТА МАЛИ ЗЛАТАН СТО И ЈЕДНА СТОЛИЦА. НА ДЕСНОЈ СТРАНИ КОД ПРОЗОРА ЈЕДНА СТОЛИЦА.

ПОЈАВА I

КРАЉИЦА и ИВАНИШ

Краљица (стоји замишљена крај престола. — Иваниш улази нагло у дну с лева): Шта је, сине, какве гласе доносиш?

Иваниш: Чим се Немања избави из бездана, оде међ своје, крену одмах одморне војске, залети се као соко међ голубове на нападаче; разби их: ухвати Драгоша и Срацимира. Срацимира загрли пред целом војском и опрости му, јер му он одбрани живот на Рашкој. С Драгошем се хтеде измирити, по што му доказа да није његов отац убио брата Драгошева у бој у, кад се Ђорђе искрцао под Скадар, да заузме престо; него стриц краља Ђорђа Доброслав. Али ипак старина Драгош одби измирење, јер још никако не верује, да Немања није одвео Ану, а највише из поноса, што га Немања надби и зароби. Ту срамоту непобедиви Драгош не могаше да поднесе.

Краљица (стрепећи): Па шта даље, сине. Шта нам донеше потоњи гласници? Поутеши срце мајчино, које стрепи за своју децу. Краљ је брижан и нем као стена, од њега не могох ни речце дознати.

Иваниш: Чим ослободи свој град и Расину, подели војску на двоје. Расинској, ибарској и топличкој, уз храбре војводе, постави вођем Мудрослава. Осталима стави се он на

чело. Подели Срацимирову војску, која му се предаде, половину даде Мудрославу, а другу половину измеша са својом војском. У оправљеним градовима остави јаке посаде, да осигура границу од упада Манојловог из Бугарске. Мудрослава посла десно, који одмах заузе Срацимирове земље, за тим Завидове. Сукоби се с Првошем, коме још не беше залечена ни она рана што је доби од мача Немањиног код бездана. Ратна срећа послужи Мудрослава; Првош погибе, његова војска пређе Мудрославу, који одмах узе Првошеву жупу, па ето паде с војском под Дукљу и Рибницу и држи их опседнуте ево већ шести дан.

Краљица: А шта би с Немањом?

Иваниш: Он се крену лево, поведе собом Драгоша и Срацимира, да му не би умакли и сметали. Прође с војском између Среца и Врања, остави у Косову према Завиду један део да стражари, па се онда залети на војску Манојлову, која иђаше у помоћ Завиду и коју предвођаше храбри војвода Падијат — разби је и узе и Горњи и Доњи Полог са Скопљем. У градовима тамошњим остави мале али поуздане посаде, врати се у Косово и ту се

сукоби са Завидовом војском на Ситници, разби Завидову средину, којом сâм Завид заповедаше, нагна их на реку, те многи јунаци, заједно са Завидом, нађоше смрт у хучним валима мутне Ситнице.

Краљица: Зар и Завид погибе? — Тешко нама!

Иваниш: Како Завидова војска сазнаде за смрт вођа свог, придружи се Немањи, који одмах за тим узе на јуриш Приштину. Одатле се крену и узе призренску област. А призренска врата отвори му широм властела и призренске војводе, јер је с њима већ био у договору, и унеше га на рукама у град.

Краљица: О, проклета удеса, где га твој отац напусти у одсудном тренутку, место да га је бранио својим животом, за срећу своју и своје деце!

Иваниш: Сад је све доцкан. Немања је већ заузео земље између Призрена и Скадра, заузе Уцињ и Бар, а пре неки дан и сам Скадар, да пресече пут Манојлу с морске стране, те сад као бујица јури овамо Дукљи и већ што није приспео.

Краљица (престрављена): Зар већ?!

Иваниш: То се види по свима знацима на опсадницима, који су већ све, што је потребно, спремили за јуриш. Свакога часа могу нам трубе јавити његов долазак и у једно почетак напада.

Краљица: Али како је то могуће, да почини толика чуда за тако кратко време?

Иваниш: Свему томе допринеше много његове уредбе и мудра управа. Властела грамзи за благом и робљем, а себри, сокаљници и отроци за слободом. И једни и други чекаше, само згодан час, па да му се листом придруже — што и учинише. А где му то не поможе, ту се послужм мачем, предњачећи примером не само војсци, него и највиђенијим јунацима, довикујући и једнима и другима: „Гледајте шта ја радим, па и ви радите овако!“ Војводе су га већ неколико пута молили да штеди свој живот, узданицу народну. Али све беше узалуд, он је први ипак свуда, те коси змајевитом руком и својим бритким мачем непријатеље, као жетелац српом шеницу.

Краљица: О, моје жеље, о моји снови! (Чују се трубе.)

Иваниш: Ево их већ! Не рекох ли? — Немања не језди, но лети на моћним крилима својих победа.

ПОЈАВА II

КРАЉ и ПРЕЂАШЊИ

Краљ (у оклопу): Трубе ми огласише долазак Немањин. Опсадници бој већ отпочињу. Хајдмо, сине, да бранимо наше последње уточиште.

Краљица: А где је Деспа? — Виде ли је?

Краљ: Деспа је на кули, где мотри непријатељску војску. (Чује се почетак боја и трубе.)

Краљица (врисне): Ох! — несрећно дете! Сачувај, Боже, може погинути!

Краљ: Два пут јој рекох, да се уклони. Но ни заповести ни претње не помогоше. Нико је живи оданде не уклони. Хајдмо, сине, журно. (Трубе јаче и звекет оружја.)

Краљица (стане журно пред њих): Остави ми бар јединца мога!

Краљ (строго): Ко хоће да краљује и да влада, мора у бој као Немања! За мном, сине

— Пред бедемима старе Дукље треба победити или погинути! (Оду обојица журно десно у дно).

Краљица: Нека буде! Опет се буди у мени стари понос Владимировића. Данас се прелама — живот или смрт! (Полети десном прозору.) Ено их! Узјахаше бесне коње. — Ставише се на чело јуначкој коњици. — Отворише се градска врата. — (Чује се усклик коњице: «Ура! — Ура!»...) Излетоше! — Шта ми је? — Срце ми се чудновато стеже — неки до сад непознати страх обузе ме.... (Погледа на прозор.) Шта је оно? — Хиљадама стрела звижде преко бедема на наше храбре борце, и то баш на оној страни, где је Деспа. — Морам доле. (У одласку.) Моћни Боже, заштити и поштеди децу моју! (Излети десно у дно.)

ПОЈАВА III

ВОЂ и ДЕСПА

Вођ (уђе брзо с лева, па јурне десном прозору): Бој сво жешће бесни! Тешко ће наши одолети. Но где ли је Деспа? — Заповеди ми да је овде потражим. (Спази Деспу.) Ха, ево је! — Но шта видим!

Деспа (из десних врата у првој кулиси): Не питај ништа. (Рањена, држи се десном руком за леву страну.) Не збори ни речи!... Помози ми, да седнем и да мало одахнем. (Он је одведе до столице десно, она седне.) Јеси ли довео Ану?

Воћ (покаже лево у доња врата): Онде чека под стражом на твоје заповести.

Деспа (тешко дишући): Погледај сад шта бива на пољу.

Воћ (гледа кроз прозор): Страховит се бој бије на главним градским вратима. (Чује се звекет и ломљава оружја, уз неразумну вику бораца.) Чујеш ли?... Мачеви и копља заривају се у прса бораца и ту се ломе о кости јуначке. Штитови прште на двоје под ударцима тешких буздована; а шлемови и главе одлећу — као ораси, кад их вихор отреса. — Но шта је оно? — Боже!

Деспа (подигне се мало): Шта је? — Да не улазе већ у град?!

Воћ: Гора несрећа! — Краљ клонуо у седлу — с једне стране подржава га Иваниш, а с друге храбри војвода дукљански. Изводе га из боја. — Краљ је рањен!

Деспа (узбуђено): Рањен?! — Брзо ми доведи Ану. — Што брже можеш.

Вођ (одлети лево у дно): Одмах!

ПОЈАВА IV

КРАЉИЦА и ДЕСПА

Краљица (јурне унутра): Деспо, чедо моје, шта чух? — Ти си рањена?

Деспа (у пола за се): Незгодније не могаше доћи. (Гласно.) Није ништа, тек ме окрзнула стрела.

Краљица: Да није опасно, смртно? Лице ти је бледо и ледено као мрамор. Говори, драго дете моје. (Викне у дно.) Видаре брзо доведите.

Деспа (за се): Морам је уклонити. (Гласно.) Не брини се. (Силом се насмеје.) Видиш, да се смејем, — кажем ти, није ми ништа. Него похитај оцу. он је тешко обрањен.

Краљица: Зар и он?! — Њему ће већ прискочити у помоћ, али ти, дете моје!

Деспа (гледајући на врата од куда Ану очекује): Још не одлази. Онда се морам латити лажи.

(Гласно.) Похитај, мајко, оцу — јер канда рекоше, да је љуто обрањен и Иваниш.

Краљица (врисне): Иваниш? — Сахрани, Боже! — Опрости, кћери — хитам, трчим! — Иванишу, дете моје! (Оде десно у дно.)

Деспа: Хвала Богу, што оде, јер ево већ доводе моју крвницу!

ПОЈАВА V

ДЕСПА, АНА, ВОЂ и два СТРАЖАРА

(Трубе, бојна вика, звекет оружја све ближе и јаче.)

Деспа (мотри пакосно, долазећу Ану): Ево је.... Тамновање је учини још лепшом.

Ана (бледа — чим угледа Деспу, полети јој радосно): Хвала Богу, да те већ једном угледах. Рекоше, да ме ти амо позва. Је ли се једном сестрино срце покајало, је ли се смиловало, — те позива своју Ану, која је кадра све заборавити да јој врати слободу?

Деспа (грчевито): Слободу теби? — И то сад? — Љуто си се преварила!

Ана (изненађено): Преварила! — Но шта је теби? Ти бледиш, чело ти пробија хладан зној!

Десиа (ухвати се за сто и полако исправља): Шта ми је? Чућеш одмах! — Морам се журити — јер су моји часови избројани.

Ана (погледа је боље): Свети Боже! Та ти си рањена! —

Десиа (е болом, пакосно): Јест, рањена — и то смртно! — Али та рана не тишти ме толико, као рана, у сред срца мога. А ту рану зададосте ми ти и Немања.

Ана: Ни помислила нисам, да ти ране задајем.

Десиа (бесно): Ћути! — Морам довршити. Докле таштина и занос за славом и господарењем владаше у моме срцу; дотле још и беше неке среће за мене. Но од како угледах тебе и Немању у врту на Рашкој, како чух ваше љубавне заклетве, и од како ми ти довикну, да Немања не ће бити мој — никада, — од онда се заче љубав у моме срцу, коју дотле не познавах, претвори се за тим у љубомору, која ме заслепи, те се при збору одлучих за његову пропаст — за тим одмах за спас, а данас и за његову и твоју смрт!

Ана (пренеражена): Моју смрт?!

Деспа (борећи се с боловима, угушено): Јест! За то и сиђох на бедеме, са стрелом отровном у руци — јер видех да је већ све изгубљено — те вребах издајника, знајући како се махнито залеће у непријатељске редове, да га уочим и да му неверно срце стрелом разнесем; али пакосна судба обрте се против мене, те место њега — погоди мене стрела из његове војске. —

Ана (упадне јој у реч): Зар то он напада Немања?! — Зар не видиш у томе прст самога Бога, који ти јасно каже да немаш право....

Десна (бесно): Умукни! — Немам право? — Зар не изгубих Првоша? А ти ми преоте Немању! — Отац ми ето пропада а с њим и госпоство и све.... Изгубих све — па ево и сам живот! За то те и позвах амо, да преда те исцедим препуњен пехар моје туге, бола и једа! — Да ми се последњи пут душа наужива, наслађава, гледећи, како твоје лице бледи, како ти чело пробија самртни зној и како ти срце пуца од страха пред извесном смрћу!

Ана: Велики Боже! Шта си наумила?!

Десна (угушујући болове): Наумила сам да тебе, пре него што он овамо улети — погубим!

Ана (врисне): Света Богородице! — Заштити ме!

Деспа: Нико те не може заштитити испред мога гнева. Морам се осветити! Или зар мислиш да ћу допустити, да ме преживиш, да победиоцу колетиш у наручје, да се топиш у његовом загрљају и да се напајаш рајском слашћу са његових и он са твојих усана? — О, та сама помисао на то — чини ми се да би ме и мртву узнемирила и разјарила! — Пре него издахнем, хоћу и ја теби да довикнем: — нити ћеш ти бити Немањина, нити он твој! — Никада! (Чује се с поља — «јуриш! Победа! Ура! Напред!»)

Ана (у заносу очајања): О, анђели божји, спасите ме! Зар да умрем сад, кад сам после толиких патња и страдања, на прагу слободе, на прагу среће. — Кад ме само тренути деле од његове победе, јер он мора победити! — Смилуј се, Деспо, на сестру, — која ти ништа не учини, осим, што поклони, не знајући за твоју љубав, срце ономе, кога и твоје срце заволе. Задовољи се мојим досадањим мукама и патњама. Задовољи се једном жртвом, смрћу јадне Марије, која пре-

свиште од бриге и страха за мном. Сети се Бога, његова суда и његове правде! Смилуј се тако ти самртног часа, који није далеко! (Чују се усклици све ближе.)

Деспа: Деспа не страхује ни од кога. У Деспе нема сажаленја, нема милости — само освете! — Водите је одмах!

Ана (викне): Милост!

Деспа (вођу): Још ти игра глава! — Благо што ти обећах — твоје је! Води је с места и погуби. (Вођ и војници окружају.) Чули сте ме, водите је. (Вођ и војници ухвате и поведу Ану.)

Ана (у највећем очајању, отргне се): Натраг! — Убилци! Немања, тек што није ту, стрепите! (У тај мах чује се с поља громко: «Ура! — Живео Немања!» — Вођ и војници побегну.) Хвала ти, Боже! — Спасена сам! (Пође.)

Деспа (приметила је то, прикупи сву своју снагу, залети се на Ану и шчепа је грчевито обема рукама за руке): Ниси! Још живи Деспа, која ће уложити и последњу мрвицу своје снаге и последњи дах свој, да те уништи — умри!

Ана (отимајући се): Силни Боже, помози ми! — У помоћ! У помоћ!

Деспа (пусти јој једну руку и зграби свој нож о пасу, хоће да је убије, но Ана јој зграби руку и бори се с њом): Умри! Умри! (Као у лудилу.)

Ана: Награг!

(Захори се са свим близу: «Живео Немања!»

Деспа (отргла је руку и замахне): Умри!

ПОЈАВА VI

НЕМАЊА, МУДРОСЛАВ и ВОЈВОДЕ с голим мачевима, ШТИТОНОША, ПЕХАРНИК (ОТРОК) и неколико ВОЈНИКА, јурну унутра.

Немања (улети и зграби Деспу за руку): Стој! — Несретницо!

Ана (узвикне радосно): Немања! (Падне му на груди.)

Немања (одгурне Деспу, коју војводе прихвате): Ана! звездо моја! (Загрли је.)

Деспа (посрнувши): Проклет био!

Немања (војводама): Одведите је! (Војводе одведу Деспу у прва врата десно. Окрене се свима.) Прва моја реч, нека буде свима милост! (Ани.) Слутње моје испунише се. Сам Бог ме посла у одсудном тренутку!

Ана (блажено): Да ми донесеш слободу, срећу и живот! Спасе мој!

Немања: Да спасем живот свој! Да задржим Деспину руку — да не распори моје срце! (Окрене се Мудрославу.) Брзо по кнеза Драгоша.

Ана (радосно): Зар је мој мили бабајко ту? Јамачно, као твој савезник?

Немања: Не, — на жалост! Већ као побеђени противник. (Ана обори главу.)

Мудрослав (који је био пошао по Драгоша, враћа се): Ево га, где долази са жупаном Срацимиром.

ПОЈАВА VII

КНЕЗ ДРАГОШ, СРАЦИМИР и ПРЕЋАШЊИ. — Доцније ИВАНИШ

Немања (који је заклонио Ану, коју не види Драгош): Кнеже Драгошу! Ред је и опет на нас двојицу.

Драгош (сед, висок, поносит и горд великаш): Говори, жупане Немања — саслушаћу те.

Немања: Крвна мржња и освета, која неправедно живљаше у твоме срцу, мислећи, да је мој отац убио твога брата, већ је, хвала Богу, измирена; уверио си се да је мој отац невин.

Драгош: Јесте.

Немања: Па кад је тако и кад си се уверио, да крвној мржњи нема више места — а ти ми пружи руку као пријатељ.

Драгош (поносито): Не могу.

Немања: А за што?

Драгош: Моје једино дете уграбио си и заробио!

Немања: Али кад бих ти ја вратио дете твоје, твоју јединицу, која би ти сама доказала, да је не само нисам уграбио и заробио, него сам је избавио и теби вратио; кад бих ти доказао, да је Деспа баци у тамницу из љубоморе, да је уклони себи с пута и да тебе придобије, да ратујеш, или уз њена оца или уз браћу моју, која заратише на мене, — би ли ми онда пружио твоју руку, кнеже?

Драгош (гордо): Ни онда. Јер толико бола, бриге и суза донесе ми та твоја љубав према мојој кћери, да ти никад не могу опростити, а осим тога још сумњам....

Немања: Не сумњај — јер ево ти кћери, увери се! (Покаже Ану.)

Ана: Оче, драги оче мој!

Драгош (запрепашћен, застане мало, чисто не верујући, па онда кроз сузе): Ана! дете моје!

(Загрли Ану, која му падне на груди.) Дакле истину рече?!

Ана: Не само то, слатки оче мој, него ти још пређута, да ми он спасе живот у тренутку, кад нож Деспин пређаше, да се зарони у срце твога јединчета.

Драгош (гануто): Истину ли рече?

Ана (узвишено): Свету истину!

Драгош (узбуђено приђе Немањи и пружи му руку): Хвала ти од срца, жупане, — Бог те наградио за то.

Немања: Кад ми дакле пружаш руку, тада је јамачно нестало и трага каквој мржњи међу нама. Па буди вољан, кнеже, те ми допусти, да овде у овом свечаном часу, пред властелом и војводама запросим твоју лепу ћерку, кнегињицу Ану, и да те умолим — да нам даш твој родитељски благослов. Одговори — пристајеш ли?

Драгош (поћутавши): Не пристајем! (Сви се изненаде.)

Ана (молећи): Оче!

Драгош (строго): Ни речи!

Немања Непојмљиво! — А за што?

Драгош: За то, што сам сужник и роб, а роб нема ништа своје и не може ником ништа дати.

Немања (благо): Ја ти вратих слободу, враћам ти и твоје земље, располажи и владај њима у јединству државном као и други кнезови и жупани.

Драгош (поносно): Не примам милости! И зар си ти мене победио у великом јуначком боју? Мене независнога кнеза Драгоша. Зар си освојио моје земље? Јесу ли већ твоје? — Ти ме зароби не као побеђена војводу, него као брижна и очајна оца, који тражаше своје јединче. Пусти ме дома. Дигнимо војску обојица, сударимо се на јуначком пољу, па ако ме победиш — а ти онда узми све што је моје и што својим називам, а дотле никада!

Немања: Па ни онда, кад би то учинио уједно и за љубав свога детета, која ме љуби и која ће ти, може бити, свенути од туге?

Драгош (одлучно): Не!

Немања: Па ни за љубав, јединства народног, његове моћи, величине и славе?

Драгош: Ни онда?

Немања: Онда оставимо, да реши време и судбина.

Штитоноша (који је био отишао за Мудрославом и пехарником): Кнез Иваниш, жели с тобом говорити.

Немања: Очекујем га одмах.

Иваниш (уђе — тужно): Нека ти је знано, светли жупане, да је мој отац, краљ, преминуо, и да мало час и Деспа издану. Нареди шта желиш.

Немања (племенито): Жао ми је од срца што се то догоди. Краљ и Деспа нека се саране са свима почастима, које доликују владаоцу и његовом детету. Мир њиховим душама и у рају им насеље!... А вама, браћо и остала господо, нека је знано да ће краљевић Иваниш прихватити под своју власт земље свога оца, осим Дукље, моје дедовине, и управљати њима као мој клетвеник.

Иваниш: Хвала ти великодушни Немања. Хитим да мајци у превеликој тузи, бар ту једину утеху однесем.

Немања: Буди господар у дому, поступај, као домаћин. Бог нека те утеши. (Иваниш оде, у прва врата десно. — Окрене се Срацимиру.)

А теби, драги брате мој, остављам твоје земље, дајући и Мирославу моме синовцу, Првошеву државу. Владајте у њима, поштујући јединство државно, под мојом врховном управом.

Срацимир (потресено): Брате, драги брате мој! (Загрле се.)

Немања: Све је опроштено и заборављено.

Пехарник (јавља): Господару, велика и мала властела, са кнезовима, жупанима, бановима и војводама, освојених земаља долазе да те поздраве и заклетву верности положе.

Немања: Радо ћу их примити. Нека дођу.

ПОЈАВА VIII

ВЛАСТЕЛА и ПРЕЂАШЊИ

Немања (долазећој властели с леве и с десне стране у дну): Поздрављам вас, господо, — добро ми дошли у моју дедовину и колевку моју и мојих предака.

Жупан приштински: Светли жупане и господару! Из дубине срца наших, поздрављамо те ослободиоче и оснивоче уједињења српског! На моја уста говоре ти сви великаши, сва властела, велика и мала, духовна

и световна и цео народ! — Доста је било неслоге, раздора, међусобног гложења, отимања о власт; доста се цепала и парчала ова дивна земља наша и овај красан јуначки народ! Ти си мудрошћу и јунаштвом стао томе на пут. Саломио си и освестио себичњаке и сакупио у једно коло народно, прогонио многобоштво, папство и разну јерес и учврстио праву веру! За то ти властела световна и црквена благодари, просећи у Бога милост, да те подржи на томе путу, те да придружиш и потоњи најмањи комадић српске земље, заснованој тобом, великој држави српској! — Прими милостиво нашу заклетву, тврде и вечите верности и оданости, уз топлу жељу, да се твоје чело окити краљевским венцем — Велике Србије! — Живео Немања!

Сви: Живео!!!

Немања (усхићено): Са неисказаном радошћу, благодарим Богу, на указаној нам милости, што нам даде да овај тренутак највеће среће доживесмо, — примам вашу заклетву верности и оданости; уверен чврсто да никад нећу имати прилике, да у њу посумњам. У том уверењу, кличем из срца и

душе — Боже учврсти и одржи — уједињени српски народ! — Живео народ!!

Сви: Живео жупан Немања!

Пехарник (враћа се и јавља): Посланици, цара Манојла!

Немања: Мудрославе, изиђи с војводама и краљевски их дочекај и к мени допрати. (Мудрослав и војводе изиђу.) Пре него што уђу посланици Манојлови, да вам, браћо, господо и сви верни моји, кажем замашну новост, којом ме Бог милостиви, на увеличање и моје и ваше радости, данас обдари. — Пре него што ступих у данашњу борбу, стиже ми улак витешког, босанског бана Кулина и донесе ми од њега поздравље: да је, користећи се овим нашим ратовањем, истргао поносну Босну испод господарства грчког и угарског, прогласио је независном, и тако ослобођену и независну, нуди ми је у заједницу српске државе, уз своју заклетву. А да би се међу нама утврдило вечно пријатељство, проси у мене нашу драгу сестру, кнегињицу Лепу. А примих неки дан и од далматинског жупана, посланике, који ми поднеше његову заклетву. Дај Боже, угле-

дали се на њих и остали банови у Срему и Хрватској!

Сви: Дај Боже! Живео бан Кулин и Петар, жупан далматински!

Пехарник: Посланици долазе.

Немања (попне се на престо и остане стојећи): Сад ћемо чути, шта хоће лукава Византија.

ПОЈАВА IX

ПОСЛАНИЦИ грчки, други ПОСЛАНИК носи круну на јастуку. МУДРОСЛАВ и ВОЈВОДЕ. — ПРЕЂАШЊИ.
Посланици из дна десно и два ВОЈВОДЕ.
Мудрослав и остале војводе лево из дна.

Мудрослав (приступи живо Немањи, тихо): Поступи мудро. Поштеди осетљивост и још потпуно не саломљени понос велике властеле.

Немања (тихо њему): Не бој се, добри мој учитељу!... (Као сети се и насмеје се, па тихо.) Кажи ми право — онај светац код бездана беше ли твоје дело?

Мудрослав (тихо): О, господару, човек се у невољи свачему довија!

Посланик (уђе): Светли жупане! Император свију Грка, наш узвишени цар и господар Манојло, шаље ти своје најсрдачније, при-

јатељско поздравље, честита ти и од срца се радује, што си помоћу божјом све српске земље ујединио у једну велику, православну државу. А да би ти доказао своју искрену радост — нуди ти круну мађедонских царева, као знак вечитог савеза и вечитог пријатељства; а уз то као знак своје највеће императорске милости, која је нераздвојна од круне, вољан је видети те, светли жупане, ожењена његовом милом сестром Леонидом. (Сви се изненаде, Ана побледи и наслони се на оца, са стрепњом чекајући одговор Неманин.)

Немања (по малом ћутању): Бог ми је сведок, да ми је пријатељство великога цара и императора Манојла, неоцењене вредности и да га од срца радо примам, заклињући се пред сном властелом, да ћу га чувати и хранити на срцу, као драги камен, уз најсветије обећање, да ћу и даље, као православни сусед и пријатељ, бити му веран савезник. (Ћути.) Али круну — не примам.

Сви (пренеражено): Господару! — Не примаш?

Немања: Не примам! И молим јуначког цара Манојла, да ми опрости, што морам из-

јавити, да не могу примити ни његову највећу царску милост.

Ана (радосно): Оче!

Посланик (који је био упрепашћен Немањиним одбијањем): А за што?

Немања (стално): Јер је та највиша милост, нераздвојна, од круне.

Посланик: А круну?

Немања (узвишено): Моја је круна — љубав мога народа. — Јединство народно — венац краљевски, јунаштво и оданост мога народа — мој жезал; закон мој — мој штит — а покровртељ мој и мога народа — силни Бог!

Посланик: Опрости светли жупане, али верни и одани своме узвишеном господару и цару — морамо ти, по његовој императорској заповести, испоручити до краја високу му поруку. Наш велики император и цар свију Грка сажаљева ће од срца што ниси, светли жупане, био вољан примити његове пријатељске дарове; с тугом у срцу осетиће се принуђен да прекине добре везе пријатељства с тобом, жупане, и да покаје твој прекид клетвеништва и освајање императорских земаља, као и погибију славног му војводе Падијата.

Немања одлучно и достојанствено): Сажаљевам што мора бити — али примам рат! (Посланици се поклоне и изађу, два војводе испрате их и одмах се врате.)

Мудрослав (приступи Немањи): Добро си учинио, славни ученичe мој! Лукава Византија, хтеде те поново примамити круном и лукавом везом свога сродства у своје канце.

Драгош (који је с дивљењем и чуђењем, непрестано гледао Немању, пође к њему и узвишено проговори): Победио си ме! — Победио твојом истинитом и узвишеном љубављу — за срећу и величину свога народа. — (Извуче мач и пребије.) Овај је мач одслужио службу своју, с њиме ломим и гордост своју — врло ништавну пред твојом величином.

Немања (брзо): А твоју кћер? —

Драгош: Дајем ти је од срца: Па не само њу — већ и целу моју државу у мираз! (Окрене се Ани и узме је за руку): Ево, — узми је!

Немања: Ана! } (Заједно.)
Ана: Немања! }

Драгош: А мени допусти, да остатак дана, проведем у манастиру, молећи се Богу, за вашу срећу, за срећу српског народа.

Немања: Не, већ уз твоју децу, у стоном граду Раси, као мој други отац и као друг мога милог учитеља и саветника Мудрослава. (Пружи им руке, Мудрослав стоји лево, а Драгош десно, уз Немању и Ану.) А сад јунаци, спремајмо се, да Манојла дочекамо, достојно српског оружја и јунаштва!

Жупан приштински: За одбрану тебе и јединства народног, дајемо ти: „Имање, крв и живот!“

Сви (као из једног грла, окружујући га потегну мачеве, они напред лево и десно клекну, они што остраг стоје нагну се напред, кличући): „Имање, крв и живот!“

Немања (потегне десном руком мач а левом загрли Ану, с највећим узбуђењем и заносом): Напред! У име свемогућега Бога! за напредак, срећу, величину и славу отаџбине!

(Занеса брзо пада).